

Nulägesanalys

Uppsala län

Innehåll

Sammanfattning	4
Inledning	7
Metod	7
Länets grundläggande förutsättningar – miljö, läge och befolkning	8
Miljö	8
Länets läge	8
Befolkning och demografi	8
Sammanfattning	11
De ekologiska grunderna - tillståndet i miljön	12
Läget i länet	12
Sammanfattning	15
Perspektiv och frågor som har lyfts fram	15
Målkopplingar	16
Hållbar konsumtion och produktion	17
Läget i länet	17
Sammanfattning	19
Perspektiv och frågor som har lyfts fram	19
Målkopplingar	20
Hållbar infrastruktur: energi, vatten och digital infrastruktur	21
Läget i länet	21
Sammanfattning	22
Perspektiv och frågor som har lyfts fram	22
Målkopplingar	23
Hållbara städer och samhällen (inkluderat bostäder och transporter)	24
Läget i länet	24
Sammanfattning	28
Perspektiv och frågor som har lyfts fram	28
Målkopplingar	29
Utbildning och livslångt lärande	30
Läget i länet	30
Sammanfattning	32
Perspektiv och frågor som har lyfts fram	33
Målkopplingar	33

Arbetsmarknad och kompetensförsörjning	34
Läget i länet.....	34
Sammanfattning.....	37
Perspektiv och frågor som har lyfts fram	37
Målkopplingar	38
Produktion och näringsliv	39
Läget i länet.....	39
Sammanfattning.....	43
Perspektiv och frågor som har lyfts fram	43
Målkopplingar	45
Jämlika förutsättningar och inkludering	46
Läget i länet.....	46
Sammanfattning.....	49
Perspektiv och frågor som har lyfts fram	50
Målkopplingar	50
Hälsa och välbefinnande	51
Läget i länet.....	51
Sammanfattning.....	55
Perspektiv och frågor som har lyfts fram	55
Målkopplingar	57
Forskning, innovation och nyskapande	58
Läget i länet.....	58
Sammanfattning.....	59
Perspektiv och frågor som har lyfts fram	59
Målkopplingar	60

Sammanfattning

Uppsala län är en växande region med god befolkningsutveckling. Länet präglas av närhet och består av åtta kommuner med stor landsbygd, attraktiva tätorter och Uppsala stad som geografiskt nav. Det finns en mångfald av natur- och kulturområden och länet ingår i Stockholm-Mälarenregionen – en av Europas snabbast växande regioner. Förutsättningarna är generellt goda, men skiljer sig mellan länets kommuner. Framförallt befolkningsstrukturen varierar och kan därmed generera olika typer av utmaningar runt om i länet.

Tillståndet i miljön följs och redogörs genom det uppföljningssystem som är kopplat till de nationella miljömålen. Den övergripande bedömningen är att Uppsala län inte når generationsmålen miljöintentioner och ekosystemen i länet är påverkade av mänsklig aktivitet. En ökande andel av länets konsumtionsbaserade utsläpp sker genom resor och produktion av varor utomlands. För att minska länets klimatpåverkan behöver, utöver länets direkta klimatpåverkan, även indirekt klimatpåverkan till följd av konsumtionsmönster minska.

Majoriteten av länets energitillförsel består av förnyelsebar energi men takten i omställningen till fossilfritt behöver öka ytterligare.

En ökad rörlighet och tillgänglighet i länet har många fördelar men ställer krav på utbyggnad av långsiktigt hållbara transportmedel. De nationellt satta transportpolitiska målen nås inte idag, varken nationellt eller i länet. Transporter står idag för en stor del av länets utsläpp av växthusgaser och minskar inte i den takt som behövs. Uppsala län är även ett pendlande län. Andelen invånare som bor och arbetar i samma kommun minskar och arbetspendling över kommun- och länsgränser bidrar med arbetstillfällen och arbetskraft. Goda förutsättningar att arbetspendla på ett hållbart sätt är därmed av stor vikt för en hållbart växande region och arbetsmarknad. Det finns en positiv trend för resandeutveckling och kollektivtrafikens marknadsandelar, men inte i den takt som önskas.

Vad gäller bostadsbyggande byggs historiskt sett många lägenheter i Uppsala län. Samtidigt råder det fortfarande ett underskott av bostäder som möter de olika behov som finns i länet.

En majoritet av länets invånare har tillgång till snabbt bredband, men det finns stora variationer där framförallt delar av landsbygden i stor utsträckning saknar tillgång till en god bredbandsuppkoppling.

Utbildning och livslångt lärande ger kompetens, egenmakt och förutsättningar till arbete och egen försörjning. Det finns tydliga samband mellan utbildningsnivå och hälsa, och att ha ett arbete är i flera avseenden en förutsättning för god hälsa. Utbildningsnivån och skolresultaten är generellt höga i Uppsala län jämfört med andra län i landet. Det finns emellertid skillnader inom och mellan kommunerna. Skolresultaten har försämrats 2019 jämfört med föregående år och vi uppnår inte uppsatta mål i nuvarande RUS.

Länet har marginellt lägre sysselsättningsgrad än riket i stort. Sysselsättningsgraden varierar mellan kommuner och även utifrån kön och födelseland. Vi behöver minska sysselsättningsklyftorna i samhället, ta tillvara mångfaldens potential och öka den sociala sammanhållningen. Det råder vidare stor kompetensbrist inom många områden idag. Vi behöver minska könssegregeringen på arbetsmarknaden och se till att de utbildningar som erbjuds bättre kopplar till arbetsmarknadens behov.

Ett gott klimat för näringslivet är av stor vikt för att gynna utveckling, där olika typer av företag och kreativa näringar ska känna stöd i att starta upp och växa. Näringslivet i Uppsala län har utvecklats starkt till och med 2019. Länet visar som helhet upp en stor branschbredd med tillväxt, flera globalt verksamma företag och hög andel sysselsatta inom offentliga verksamheter. Länet har en konkurrensfördel genom två ledande universitet och en stor offentlig sektor, vilket bidrar till att länet klarar konjunktursvängningar bättre än många andra län.

Att motverka socialt och ekonomiskt utanförskap är av stor vikt för en god hälsa hos länets invånare. Den relativa fattigdomen i länet har ökat något senaste året men ligger under andelen för riket i stort. Den ekonomiska ojämlikheten är något större i Uppsala län än i riket. Majoriteten av länets invånare har en ljus framtidsstro och tillit till andra människor, men skillnaderna är påtagliga mellan kommuner och grupper. Det finns vidare tydliga skillnader i valdeltagande mellan olika grupper, samtidigt som både valdeltagandet och förtroendet för region- och kommunpolitiker ökar. Den upplevda tryggheten har minskat både hos den vuxna befolkningen och bland ungdomar.

God hälsa och välbefinnande är en grundläggande förutsättning för människors möjlighet att nå sin fulla potential och bidra till samhällets utveckling. Majoriteten länsinvånare skattar sin hälsa som bra och allt färre röker och dricker alkohol. Hälsan är dock ojämlik och varierar mellan länets kommuner och grupper av människor, hos såväl vuxna som unga. En oroväckande utveckling är att länets ungdomar mår allt sämre och trivs sämre i skolan. Det är en utveckling vi behöver motverka. Att främja en jämlik hälsa har inte bara ett egenvärde. Det finns stora vinster, både mänskligt och ekonomiskt, med att så tidigt som möjligt identifiera och behandla fysisk och psykisk ohälsa hos barn, unga och vuxna.

De rådande och kommande samhällsutmaningar som vårt län och världen står inför skapar behov av nyskapande och kreativitet. Med två universitet i världsklass och högst innovationsindex i landet är nivån på forskning och utveckling mycket hög i länet, och bidrar till att möta de stora samhällsutmaningarna. För att säkra och stärka positionen som en nyskapande region och samtidigt möta framtidens utmaningar behöver förutsättningarna för innovation och entreprenörskap ständigt ses över och förbättras.

Påverkan på länets nuläge utifrån covid-19

Föreliggande nulägesanalys är framarbetad inom ramen för arbetet med revidering av den regionala utvecklingsstrategin (RUS) i Uppsala län. Den statistik som redovisas är från tidigare år och de slutsatser som dragits är gjorda under senhösten 2019 och tidig 2020.

I början av 2020 utbröt coronaviruset (covid-19) och i mars 2020 pandemiförklarades viruset av Världshälsoorganisationen. Pandemin har stora konsekvenser för världsekonomin och för samhällsekonomin i Uppsala län. Många riskerar att bli arbetslösa under Corona-krisen då företagen minskar sin produktion. För de flesta företag innebär Corona-krisen minskade intäkter vilket kan leda till konkurser.

Uppsala län har jämfört med andra län en liten privat sektor. Detta beror på att det finns två stora universitet, statliga myndigheter och två sjukhus i länet. Det innebär att arbetsmarknaden och ekonomin blir mindre känsliga för förändringar i efterfrågan och därmed står sig relativt väl rustade inför krisen. Det finns dock stora skillnader inom länet. Den offentliga sektorn är dominant i Uppsala kommun och även Enköping har en stor offentlig sektor. Däremot är Östhammar, Tierp, Älvkarleby och Heby mer beroende av den privata sektorn och kan därmed få det svårare i kölvattnet av pandemin. Håbo och Knivsta är pendlingskommuner med stort beroende av arbetsmarknaden i Stockholms län.

Sammanfattningsvis kommer Corona-krisen på ett eller annat sätt påverka majoriteten av de områden som redovisas i denna analys. De fullskaliga konsekvenserna, och hur långvariga effekterna blir, är i dagsläget svårt att säga.

Inledning

Regioner ska skapa förutsättningar för en utveckling som leder till en hållbar tillväxt och som utgår från de lokala och regionala förutsättningar som råder. I uppdraget ingår bland annat att arbeta fram och fastställa en strategi för utvecklingen i länet (den regionala utvecklingsstrategin, RUS) och att besluta om hur medel för regionalt utvecklingsarbete ska användas. För planering och effektiva insatser behöver vi ha kunskap om länets förutsättningar och insikt i hur det ser ut i länet idag.

I denna rapport ges en nulägesbild av Uppsala län. Analysen inleds med en kort redogörelse över några av länets grundläggande förutsättningar. Därefter ges en bild av länets nuläge inom en rad områden med bäring på Uppsala läns vision: *ett gott liv i en nyskapande och hållbar kunskapsregion med internationell lyskraft* och Agenda 2030. Länets vision konkretiseras i tre strategiska utvecklingsområden:

- **En region för alla**, som lyfter fram hur ett samhälle format efter människan ger ett gott liv, med öppna och inkluderande miljöer.
- **En hållbart växande region**, som fokuserar på samhällsutvecklingen i Uppsala län, dess natur och livsmiljöer, samt förhållandet till omkringliggande län.
- **En nyskapande region** tar fasta på betydelsen av ett livskraftigt näringsliv och civilsamhälle, samt förmågan till utmaningsdriven förnyelse och värdeskapande i företag, organisationer och samhälle.

Rapportens olika kapitel inleds med Läget i länet utifrån data- och uppföljningsunderlag inom området. Därefter kommer Perspektiv och frågor som har lyfts fram som kompletterar kapitlets område utifrån uppföljningsdialoger och sakkunniga strategers sammanfattande bild av läget. I Uppsala län ska det regionala utvecklingsarbetet, utöver att koppla mot nationell och europeisk nivå, även säkerställa en utveckling i linje med Agenda 2030 och de globala målen för hållbar utveckling. Därför avslutas respektive kapitel med Målkopplingar där områdets koppling till globala, europeiska, nationella och regionala målsättningar kortfattat beskrivs. Under Målkopplingar anges vidare vilket/vilka mål inom Agenda 2030 som området huvudsakligen kopplar mot.

Som bilaga till analysen återfinns en redogörelse för länets utfall avseende de nationella Agenda 2030-indikatorerna.

Metod

Nulägesanalysens olika delar är framarbetade inom ramen för arbetet med revidering av den regionala utvecklingsstrategin (RUS) i Uppsala län. Ett samverkansmöte har genomförts den 11 september 2019 där mer obearbetade underlag diskuterades och stämades av, och där utfallet av denna dialog varit vägledande för det fortsatta arbetet och framtagande av detta dokument.

Underlagen som presenteras i *Läget i länet* är dels framtagna från SCB och Kolada, dels genom nyttjande av befintliga underlag/analyser från exempelvis Region Uppsala eller Länsstyrelsen i Uppsala län. Vissa kompletterande underlag har använts från några andra källor, vilka anges i respektive fall.

Avseende det som anges under *Perspektiv och frågor som har lyfts fram* ingår dels frågor och perspektiv som har lyfts fram under uppföljningsdialoger inom ramen för revidering av RUS. Dels övrigt underlag i form av mer kvalitativa beskrivningar av sakområden och teman som har inkommit från sakkunniga strateger vid Region Uppsala.

Länets grundläggande förutsättningar – miljö, läge och befolkning

Miljö

Uppsala län utgör geografiskt ett relativt välvgränsat område, mellan nedre Dalälven i norr och Mälaren i Söder, mellan Roslagskusten i öster och Sagån i väster. Länet är i många avseenden variationsrikt. Mälardalens ädellövriska herrgårdslandskap har ett annat klimat än gränserna mot Dalälven, norr om vilken den biologiska Norrlandsgränsen går och sydliga arter och naturtyper övergår i mer nordliga sådana.

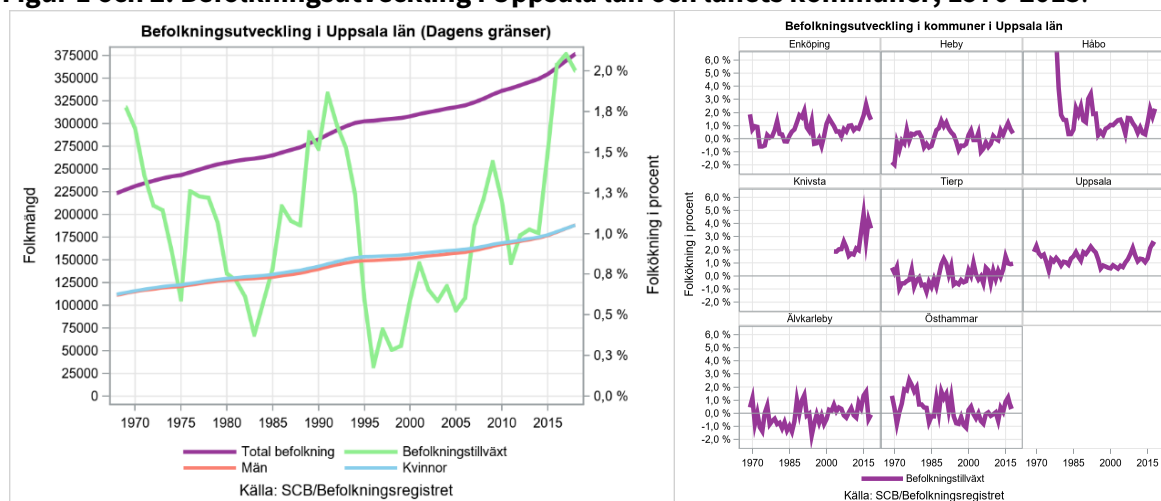
Uppsala läns landareal består till mer än hälften av skogsmark (57 procent). Skogen bildar tillsammans med jordbruksmark (21 procent, varav 90 procent åkermark och 10 procent betesmark) ett mosaiklandskap, genomsyrat av ett nätverk av öppna myrar, sjöar och vattendrag. Det svenska odlingslandskapet delas ofta in i slättbygd, skogsbygd och mellanbygd, baserat på andelen åkermark i landskapet och på landskapets topografi. I Uppsala län finns alla tre landskapstyperna. Slättbygden övergår i söder till så kallad Mälarbygd, ett landskap dominerat av sprickdalar och styv åkerlera, öppna lerslätter avbrutna av moränryggar och mindre skogsområden samt ekbackar och lövskogspartier. I länets östra delar återfinns dessutom så kallad kustbygd. Kustbygden känns igen på sin kuperade terräng med små, slingrande åkermarker omgivna av morän- och hållmarker.

Länets läge

Uppsala län gränsar i norr mot Gävleborg och Norrlands södra gräns, i öster mot Västmanland och Mälardalsområdet och i söder mot Stockholm och huvudstadsregionen. Kopplingar finns därmed mot städer och kommuner i nära anslutning till länets olika delar, såsom Gävle, Västerås och Stockholm stad och kommunerna i norrort. Länets läge ger förutsättningar för den regionala hållbara utvecklingen som kan tas tillvara och förstärkas.

Befolkning och demografi

Befolkningen i Uppsala län växer. Sett efter nuvarande länsgränser, har befolkningen ökat från 223 000 invånare 1968 till 376 000 invånare 2018. Detta motsvarar en årlig befolkningsökning på 1,0 procent. Detta skall jämföras med att befolkningsökningen i riket har varit 0,5 procent. Utvecklingen har haft stora olikheter inom länet. De södra kommunerna, Uppsala, Knivsta, Håbo och Enköping, har haft en ökning som varit betydligt större än genomsnittet för riket. De norra kommunerna, Heby, Tierp och Älvkarleby har haft en stagnerande eller minskande befolkning medan Östhammars kommun legat något under riksgenomsnittet.

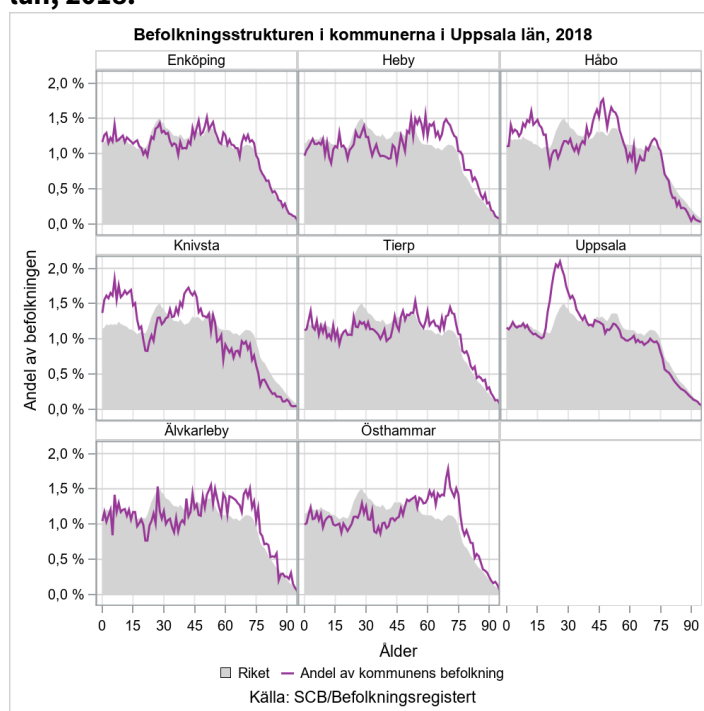
Figur 1 och 2: Befolkningsutveckling i Uppsala län och länets kommuner, 1970-2015.¹

Orsakerna till befolkningsförändringen i länets kommuner skiljer sig åt. Uppsala, Enköpings, Håbo och Knivsta kommun har fler inrikes- och utrikes inflyttade jämfört med utflyttade samt fler antal födda jämfört med avlidna. I de övriga kommunerna i länet är förhållandet det motsatta. Invandringen är det som hållit uppe befolkningstalen. Under de senaste åren har en liten tendens till en positiv inrikes inflyttning emellertid märkts.

Sedan 1900 har det skett en stor demografisk förändring i Sverige och i länet. Den drivande kraften bakom det är att dödstalen för individer under 80 år har minskat kraftigt och antalet födda barn har minskat. Även om trenden är likartad i länets kommuner skiljer sig åldersstrukturen mellan dem. Enköpings kommuns åldersstruktur överensstämmer väl med rikets, vilket också Uppsala kommuns gör, men undantag för en stor puckel vid åldrarna för universitetsutbildning. Knivsta och Håbo kommun har en åldersprofil med en stor grupp barn och deras föräldrar i 30- och 40-års åldern. De nordliga kommunerna, Östhammar, Heby, Älvkarleby och Tierp kännetecknas av en åldersstruktur med en överrepresentation av äldre.

¹ SCB.

Figur 3: Befolkningsstrukturen i kommunerna i Uppsala län, 2018.²

Urbaniseringen och landsbygden i Uppsala län

Den urbanisering vi ser idag skiljer sig från den traditionella urbaniseringen under industrialismens genombrottsår. Då växte städer och tätorter när landsbygdsbefolkningen flyttad in till städerna. Den urbaniseringen avslutades i början av 1970-talet. Andelen boende på landsbygden i Uppsala län var konstant kring 23 procent mellan 1970 och 2000. Därefter har andelen sjunkit till 18 procent 2018. Jämfört med rikets genomsnitt på 15 procent har Uppsala län fortfarande en större landsbygdsbefolkning än genomsnittet för riket. Under samma period ökade landsbygdsbefolkningen från 55 000 personer 1970 till 67 000 personer 2018.

Under samma period har antalet invånare i tätorter ökat från 180 000 till 310 100 personer, vilket motsvarar 72 procent. Den största tillväxttakten står tätorter utanför centralorten för. Antalet invånare i dessa orter har ökat med 1,9 gånger. Minskningen av andelen av befolkningen på landsbygden beror på ökad tätortsbefolkning och inte på minskad landsbygdsbefolkning.

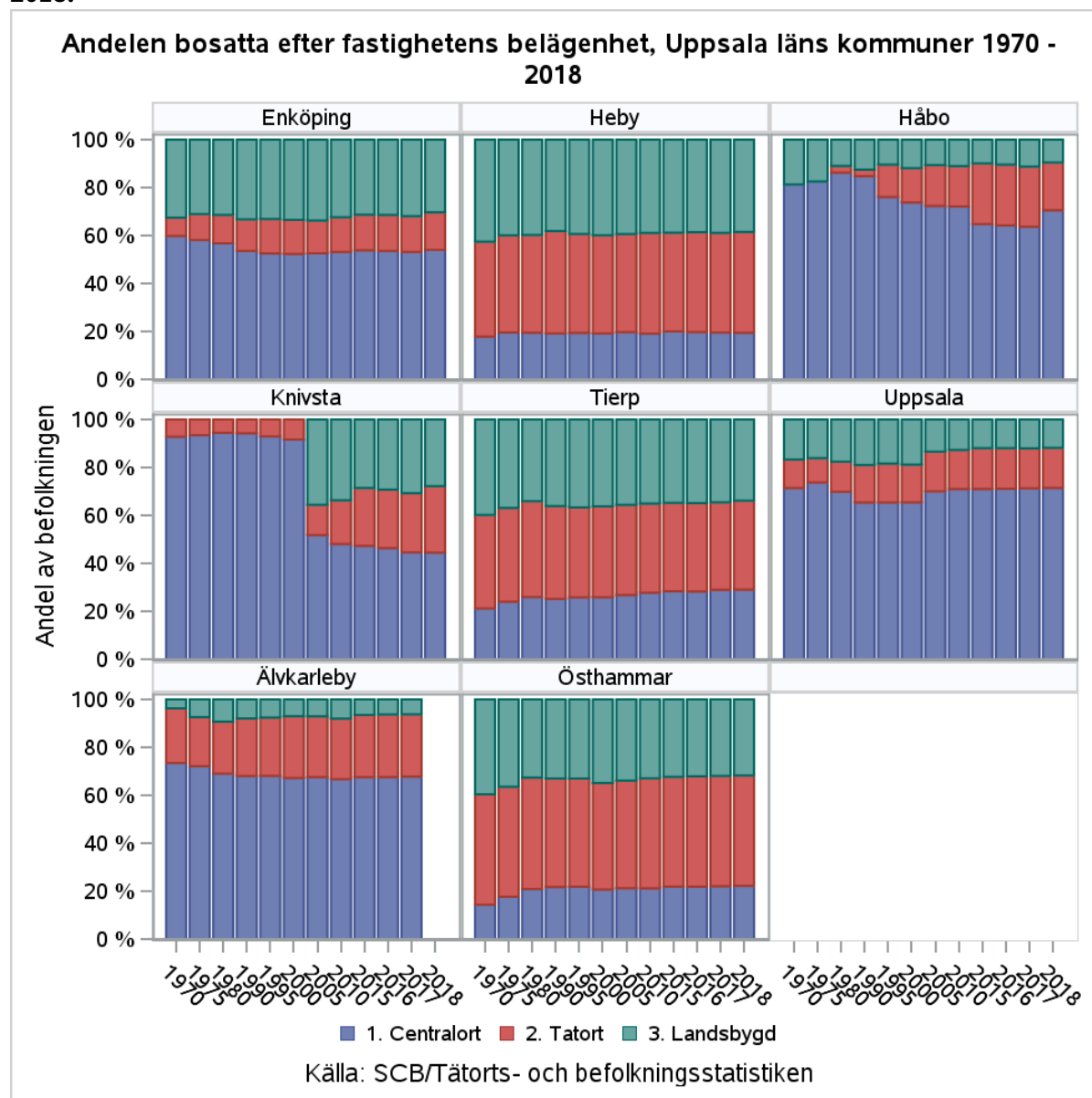
Tätortsbefolkningen växer främst genom invandring och hög naturlig folkökning, födda minus döda. För centralorterna bidrog invandringen med 60 procent av befolkningsökningen och för övriga tätorter bidrog den med 120 procent. Däremot bidrog den endast till 10 procent av landsbygdens folkökning. Den inrikes flyttningen bidrog till 75 procent av landsbygdens folkökning medan den inrikes utflyttningen var större än inflyttningen för tätorter utanför centralort.

Precis som det finns stora skillnader mellan tätorter finns det också mellan landsbygder. Tillväxtverket har delat upp landet geografiskt i fem grupper utifrån tillgängligheten till service, från mycket låg till mycket hög. Utifrån den klassificeringen bor 81 procent av länets invånare i områden med mycket hög tillgänglighet till service och 17 procent med hög tillgänglighet. Detta tyder på att

² SCB.

en stor del av länets landsbygdsbefolkning bor nära tätorterna och kan lätt ta sig in till dess service. Denna tätortsnära landsbygden är också den som anses ha de bästa utvecklingsförutsättningarna.

Figur 4: Andelen bosatta efter fastighetens belägenhet i Uppsala läns kommuner 1970-2018, 2018.³

Sammanfattning

Uppsala län är en växande region med god befolkningsutveckling. Länet präglas av närhet och består av åtta kommuner med stor landsbygd, attraktiva tätorter och Uppsala stad som geografiskt nav. Det finns en mångfald av natur- och kulturområden och länet ingår i Stockholm-Mälarenregionen – ett av Europas snabbast växande regioner. Förutsättningarna är generellt goda, men skiljer sig mellan länets kommuner. Framförallt befolkningsstrukturen varierar och kan därmed generera olika typer av utmaningar runt om i länet.

³ SCB.

De ekologiska grunderna - tillståndet i miljön

Klimatförändringarna är verkliga och allvarliga. I detta avsnitt presenteras tillståndet i Uppsala läns miljö. I Uppsala län vill vi ha en livskraftig miljö och natur och för att vara en hållbart växande region behöver länet bidra till den ekologiska återhämtningen.

Läget i länet

Tillståndet i miljön följs och redogörs genom det uppföljningssystem som är kopplat till de nationella miljömålen. Målet ger vägledning om de värden som ska skyddas och den omställning av samhället som behöver ske inom en generation. Generationsmålet består av 16 mål som miljöarbetet ska leda till. I nuvarande RUS finns mål om minskade klimatutsläpp, vilket motsvaras av miljö kvalitetsmålet om begränsad klimatpåverkan.⁴

Uppföljning med bedömning av måloppfyllelse sker på länsnivå av länsstyrelsen⁵. Nedan redogörs kortfattat för bedömningen kopplat till de 16 miljö kvalitetsmålen för Uppsala län 2018.

Begränsad klimatpåverkan

Bedömningen på länsnivå är att målet inte nås med nuvarande åtgärder samt att trenden är negativ. De klimatpåverkande utsläppen har successivt minskat i länet sedan 1990, framförallt beroende på minskad användning av fossila bränslen för uppvärmning. Även utsläppen från transporterna minskar trots att trafikarbetet ökar. Transporter och energiförsörjning gav upphov till fyra respektive 21 procent av länets klimatpåverkande utsläpp 2016. Jordbrukssektorn stod för cirka 19 procent av utsläppen, arbetsmaskiner för knappt 7,5 procent och utsläpp från industriprocesser för 4,5 procent. Klimatpåverkan från energisektorn bedöms minska fram till 2020.

Den nationella statistiken för klimatpåverkande utsläpp inbegriper inte utsläpp till följd av konsumtion, varför problemets omfattning på regional nivå är svår att analysera (se mer under Hållbar produktion och konsumtion nedan). Användningen av plast i samhället ökar vilket i sin tur leder till ett ökat plastinnehåll i avfallsbränslet och därmed ökade koldioxidutsläpp från avfallsförbränningen.

Frisk luft

För att nå målet behöver kraftiga åtgärder sättas in, framför allt för att minska utsläppen från trafiken, vilket är den största källan till utsläpp av partiklar och kväveoxider i Uppsala län. Målet är inte möjligt att nå 2020 med idag beslutade styrmedel. De preciseringar som är svårast att nå är de som gäller PM10 och kvävedioxid längs vissa gatuavsnitt i Uppsala stad. Trots att ett intensivt arbete pågår och att många åtgärder vidtagits för att få ner halterna av dessa föroreningar så överskrids eller riskerar de att överskridas under år med ogynnsam väderlek.

⁴ Utöver påverkan på miljön i länet har också länets företag, organisationer och invånare en påverkan på miljön nationellt och internationellt. Detta följs upp nedan under kapitlet Hållbar konsumtion och produktion. Miljömålet God och bebyggd miljö följs upp under Hållbara städer och samhällen.

⁵ Se: Länsstyrelsen Uppsala län (2018). *Regional uppföljning av miljö kvalitetsmålen för Uppsala län 2018*. <http://extra.lansstyrelsen.se/rus/SiteCollectionDocuments/Uppfoljning%20och%20utvärdering/Uppfoljning%202018/RÅU%202018%20PDF/RÅU%202018%20Uppsala.pdf> [Hämtad 2019-10-30]

Bara naturlig försurning

Uppsala län har mindre problem med försurning än landet i övrigt. Det beror på att de kalkrika jordarna som täcker länet ger marken, sjöar och vattendrag ett naturligt gott skydd mot effekten av försurande nedfall. Mer än 80 procent av länets skogsmark har låg eller måttlig surhetsgrad. Målet nås med i dag beslutade styrmedel och med åtgärder genomförda före 2020, men det går inte att se en tydlig riktning för utvecklingen i miljön. Några få energi- och industrianläggningar i länet dominerar de försurande utsläppen av svaveldioxid, bland annat förbränning av torv. I samband med att ett nytt värmeverk i Uppsala kommun, som använder förnybara bränslen istället för torv, tas i bruk år 2020 förväntas utsläppen av svaveldioxid minska.

Giftfri miljö

Målet är inte möjligt att uppnå till år 2020 med i dag beslutade styrmedel. Uppsala län är en expansiv region med ökande befolkning och hög tillväxttakt. Arbetet med att fasa ut farliga ämnen och att åtgärda förorenade områden går långsamt framåt. Förekomsten av farliga kemiska ämnen i miljön behöver fortsättningsvis kartläggas för att uppnå utfasning och riskminskning. Statusklassning inom vattenförvaltning visar att flera ytvattenförekomster i Uppsala län inte uppnår god kemisk och ekologisk status. I flera av Uppsala läns sjöar och vattendrag finns, förutom höga halter av Hg och PBDE, även tex PFAS, TBT, dioxiner och metaller.

Skyddande ozonskikt

De senaste 20 åren visar en positiv trend i minskningar av utsläpp av ozonnedbrytande ämnen. Fortfarande krävs dock tydlig information till företag och allmänhet om hur man bäst tar hand om avfall som innehåller ozonnedbrytande ämnen.

Ingen övergödning

Övergödningen i sjöar, vattendrag och hav är ett stort miljöproblem i Uppsala län. Utsläppen från reningsverk, enskilda avlopp, dagvatten och jordbruk orsakar algblooming och försämrade vattenkvalitet. Den snabba tillväxttakten i regionen ställer stora krav på en god vattenplanering. Enligt de bedömningar som Länsstyrelsen har gjort har 46 procent av sjöarna, 77 procent av vattendragen och 80 procent av kustområdena sämre än god näringsstatus. Dessa vatten uppnår inte heller kraven i EU:s vattendirektiv avseende ekologiska värden, det vill säga uppnår inte god ekologisk status.

Levande sjöar och vattendrag

I Uppsala län är vattendragen ofta rensade och drygt hälften av vattendragen är påverkade av övergödning. Majoriteten av sjöarna är sänkta, cirka hälften övergödda och många tidigare sjöar är torrlagda. Utsättning av främmande arter och stammar riskerar att påverka den biologiska mångfalden negativt. I Uppsala län når 40 procent av sjöarna och 13 procent av vattendragen god ekologisk status. Det är inte möjligt att nå miljökvalitetsmålet till 2020, med i dag beslutade styrmedel. För att nå målet behöver även miljökvalitetsmålen Ingen övergödning och Giftfri miljö uppnås.

Grundvatten av god kvalitet

Målet bedöms inte kunna nås till år 2020 med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder. Inom länet finns miljöproblem i form av höga salthalter samt bekämpningsmedel och andra miljögifter. Generellt sett bedöms dock grundvattnet vara av god kvalitet. Mer kunskap om påverkan på grundvattnet behövs och ytterligare insatser krävs för att åtgärda kända problem och undvika

framtida risker. Exploateringen av mark- och vattenresurser ökar i länet, vilket medför ökad användning av mark lämplig för vattenförsörjning samtidigt som det finns ett ökat behov av dricksvattenuttag. I Uppsala län, liksom i övriga Sverige, finns problem med förorenat grundvatten, framför allt i jordbruksområden och tätorter. Flera grundvattenförekomster i Uppsala län har dålig vattenkvalitet.

Hav i balans samt levande kust och skärgård

För att nå miljökvalitetsmålet krävs ytterligare styrmedel och åtgärder. Åtgärdsarbete för att nå målet pågår, men de storskaliga problemen kräver mer omfattande åtgärder såväl lokalt som internationellt. En förutsättning för att nå målet är att även flera av de andra miljökvalitetsmålen nås.

Myllrande våtmarker

Målet är inte uppnått och kommer inte kunna nås med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder. Det går inte att se en tydlig riktning för utvecklingen i miljön. Våtmarker har i stor utsträckning försvunnit eller påverkats negativt av dikningar och annan mänsklig påverkan. Ökad exploatering i länet riskerar att medföra negativ utveckling för våtmarkerna medan restaureringsåtgärder som pågår bidrar till en positiv utveckling. Våtmarkerna är viktiga ur flera aspekter, däribland för biologisk mångfald, som utjämnare av stora vattenflöden på landskapsnivå, men också genom att minska halter av näringsämnen, metaller och föroreningar i vatten.

Levande skogar

Målet är inte uppnått och kommer inte kunna nås med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder. Det går inte att se en tydlig riktning för utvecklingen i miljön. Värdefulla skogsmiljöer har fortsatt att minska men takten i bevarandeinsatser och skötselåtgärder har ökat. För att miljökvalitetsmålet ska nås måste arbetet fortsätta att prioriteras. Arealen skyddad skog och de strukturer (död ved, lövträd, gamla/grova träd och gammal skog) som behövs för bevarande av biologisk mångfald är långt ifrån de nivåer som krävs, förlust av biologisk mångfald pågår fortfarande. Nu har totalt skyddats cirka 18 912 hektar produktiv skogsmark i skyddsformerna nationalpark, naturreservat, biotopskydd och naturvårdsavtal i länet.

Ett rikt odlingslandskap

Målet är inte uppnått och kommer inte kunna nås med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder. Det går inte att se en tydlig riktning för utvecklingen i miljön. En grundläggande förutsättning för att målet ska kunna uppfyllas är att det finns aktiva lantbrukare i länet. Samhällsutvecklingen medför att lantbruksföretagen blir färre, men större. Jämfört med riksgenomsnittet har Uppsala län en högre andel ekologisk djurhållning och trenden är långsamt uppåtgående. I takt med en minskande areal åkermark i länet riskerar fler landskapselement att försvinna från slättbygden genom exploatering, men även kvarvarande småbiotoper som murar och odlingsrösen riskerar att växa igen på grund av minskade skötselinsatser.

Ett rikt växt- och djurliv

Miljökvalitetsmålet är inte uppnått och kommer inte kunna nås med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder. Utvecklingen i miljön är negativ. Länsstyrelsens bedömning är att ArtDatabankens slutsatser i Rödlistan och rapporteringen av Art- och habitatdirektivet på nationell nivå även gäller för länet. Många olika aktörer i länet arbetar med att skydda, sköta och värna naturtyper och arter. Trots detta förloras biologisk mångfald i samma utsträckning som tidigare och

det krävs ännu större insatser för att trenden ska vändas. Det finns stora behov av skydd och skötsel för flera naturtyper.

Sammanfattning

Den övergripande bedömningen är att Uppsala län inte når generationsmålen miljöintentioner och ekosystemen i länet är påverkade av mänsklig aktivitet och olika grader av exploatering. Ett miljö kvalitetsmål, *Bara naturlig försurning*, bedöms möjligt att nå till 2020 i länet. *Frisk luft* bedöms utvecklas i positiv riktning, övriga har en neutral eller negativ utveckling. För att övriga miljö kvalitetsmål ska nås i Uppsala län krävs ytterligare styrmedel och åtgärder inom många områden.

Perspektiv och frågor som har lyfts fram

I uppföljningsdialoger lyftes att den ekologiska hållbarheten behöver förstärkas i kommande RUS. I aktualitetsprövningen var också ett tema de utmaningar och möjligheter som kommer av den nödvändiga globala omställningen från koldioxidintensiv till koldioxidneutral utveckling, med bevarade och stärkta ekosystem och naturmiljöer. Ett flertal av de inspel och fokusområden som diskuteras inom de områden som kommer att presenteras nedan i denna nulägesanalys har en utgångspunkt i hur dessa kan påverka samhället och ekonomin så de har en betydligt mindre miljöpåverkan än vad som är fallet idag.

När elever i årskurs 7, 9 samt årskurs 2 på gymnasiet i skolor i Uppsala län under 2019 fick svara på vilken som var den viktigaste framtidsfrågan för världen i stort svarade drygt 4500 ungdomar. Följande ordmoln visar att frågor om miljö och klimat lyftes starkt:

Målkopplingar

Globala mål ur Agenda 2030

Flertalet av de globala målen omfattar mål för de ekologiska och planetära grunderna som sätter ramarna och som inte är förhandlingsbara. Dessa är: mål 13 om omedelbara åtgärder för att bekämpa klimatförändringarna och dess konsekvenser, mål 14 om att bevara och nyttja haven och de marina resurserna på ett hållbart sätt för en hållbar utveckling, mål 6 med delmål om att skydda och återställa vattenrelaterade ekosystem, samt mål 15 om att skydda, återställa och främja ett hållbart nyttjande av landbaserade ekosystem.

Målsättningar och inriktning på EU-nivå

Europa 2020-strategin har målsättningar kring minskade utsläpp av växthusgaser, en ökning av de förnybara energikällornas andel av den slutliga energikonsumtionen samt ökad energieffektivitet.

Kopplade nationella mål

Sveriges miljömålssystem består av ett generationsmål, 16 miljö kvalitetsmål samt ett antal etappmål inom områdena avfall, biologisk mångfald, farliga ämnen, hållbar stadsutveckling samt luftföroreningar och klimat. Sveriges miljömål är det nationella genomförandet av den ekologiska dimensionen av de globala hållbarhetsmålen. Det övergripande målet för miljöpolitiken (generationsmålet) är att till nästa generation lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta, utan att orsaka ökade miljö- och hälsoproblem utanför Sveriges gränser.

Mål och åtaganden i nuvarande RUS

Under rubriken *Viktiga utgångspunkter för strategin* står beskrivet att den regionala planeringen ska beakta konsekvenserna av olika beslut, inte bara för oss som lever i dag utan även för kommande generationer. Den ekonomiska tillväxten beskrivs som en förutsättning för att förbättra och utjämna livsvillkoren men måste ske inom ramen för vad miljön och klimatet tillåter. Generationsmålet är därmed grundläggande och detta innebär att de nationella klimat- och miljömålen måste uppfyllas, det ekologiska fotavtrycket minskas, ekosystemtjänster säkras och naturresurser återanvändas. Mål finns kring minskade utsläpp av klimatgaser. Även andra mål och ett antal åtaganden kan ses peka mot åtgärder som behövs för minskad miljöpåverkan, se mer under kommande avsnitt.

Aktuella prioriteringar i länet

Länets Miljö- och klimatråd har fastställt prioriterade områden för länet. Utifrån dagens samhällsutmaningar prioriteras *Hållbar konsumtion och livsstilsmönster* och *Stads- och landsbygdsutveckling*. Utifrån rådande miljöutmaningar prioriteras *Klimatomställning och anpassning*, *Vattenförsörjning*, *Biologisk mångfald och ekosystemtjänster*, samt *Miljögifter*.

I redovisningen till regeringen kring aktuella identifierade samhällsutmaningar och prioriteringar i länets regionala utveckling lyfte Region Uppsala att klimatomställning är en utmaning som vunnit ökad aktualitet sedan framarbetandet av nuvarande RUS.

Hållbar konsumtion och produktion

Hållbar konsumtion och produktion är ett av målen i Agenda 2030. Vår planet har försett oss med ett överflöd av naturresurser, men vi människor har inte nyttjat det på ett ansvarsfullt sätt och nu konsumerar vi långt bortom av vad vår planet klarar av. Att uppnå hållbar utveckling kräver att vi minskar vårt ekologiska fotavtryck genom att ändra hur vi producerar och konsumerar varor och resurser. Detta avsnitt redogör för Sveriges och länets avtryck på klimatet till följd av konsumtion och produktion.

Läget i länet

Länets produktion och invånarnas konsumtion skapar arbetstillfällen, produkter och tjänster och därmed ekonomisk tillväxt i såväl länet som i andra länder.

Samtidigt ger den livsstil som vi har i Sverige och i Uppsala län ett ekologiskt fotavtryck på användningen av naturresurser såsom jord, skog och vatten. Det skulle krävas ungefär 4 jordklot om alla planetens invånare levde på samma sätt⁶. Genomgången av miljömålen ovan visade på att mänsklig aktivitet påverkar länets miljö, men därtill sker även en stor del av det ekologiska fotavtrycket i andra länder genom konsumtion och import. Det finns idag inte några läns- eller kommunvisa data för klimatpåverkan från konsumtionen, varför Sveriges medelvärde kan antas till dess att bättre underlag finns.

Utsläppen inom Sveriges gränser till följd av svensk konsumtion har minskat medan utsläppen som Sveriges konsumtion orsakar utomlands har ökat. Mer än 60 procent av vattnet för produktion av de varor och tjänster som konsumeras i Sverige används i länder utanför EU⁷. Färskvatten är en bristvara för mer än 2 miljarder människor. Den svenska textilkonsumtionen resulterade i utsläpp av växthusgaser på 4,2 miljoner ton 2017, över hela livscykeln, vilket var 30 procent mer än 2000⁸.

Transporter står för en stor del av de utsläpp av växthusgaser som vi orsakar. Vägtransporterna i Sverige ökar men inte utsläppen på grund av högre grad fossilfria bränslen. Svenskar flyger mycket mer än genomsnittsmedborgaren på jorden. Byggnader av infrastruktur och hus bidrar till utsläpp av växthusgaser. En stor del av de utsläppen kommer från tillverkningen av stål och betong.⁹

Även matproduktion och -konsumtion påverkar klimat och miljö. Enligt Livsmedelsverket slängs i Sverige cirka 19 kilo fullt ätbar mat per person och 26 kilo mat och dryck hälls ut i slasken¹⁰.

Bilden nedan visar de konsumtionsbaserade utsläppen i Sverige, som var 101 miljoner ton koldioxidekvivalenter år 2016, eller cirka 10 ton per person, vilket är ungefär dubbelt så mycket som de territoriella utsläppen. För att nå Parisavtalets mål om att begränsa temperaturökningen till

⁶ WWF (2019). *Ekologiska fotavtryck – och hur många planeter skulle krävas om alla levde som du?* <https://www.wwf.se/klimat/ekologiska-fotavtryck/> [Hämtad 2019-10-29]

⁷ Naturvårdsverket (2019). *Fördjupad utvärdering av miljömålen 2019*. <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-6865-3.pdf?pid=24098> [Hämtad 2019-10-30]

⁸ Ibid.

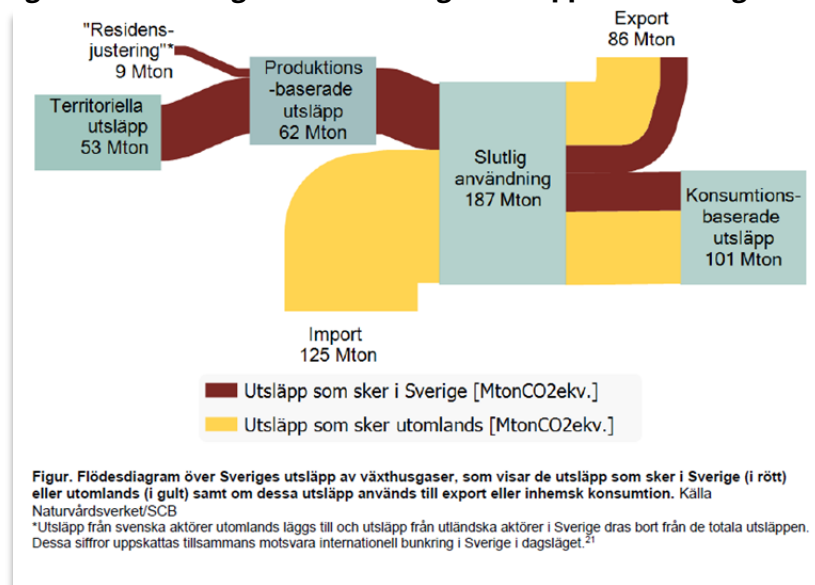
⁹ Ibid.

¹⁰ Livsmedelsverket (2019). *Matsvinn*. <https://www.livsmedelsverket.se/matvanor-halsa--miljo/miljo/ta-hand-om-maten-minska-svinnet/> [Hämtad 2019-10-29]

långt under 2 grader och sträva efter 1,5 grad, så måste växthusgasutsläppen minska till i genomsnitt mindre än 1 ton per person år 2050.

En del av Sveriges produktion exporteras till andra länder. Exporten för med sig utsläpp som både skett i Sverige och i andra länder till följd av import av insatsvaror och- tjänster. Utsläpp från svensk konsumtion tillsammans med utsläpp till följd av svensk export omfattar totalt cirka 187 miljoner ton (s.k. slutlig användning enligt nationalräkenskapers definition).¹¹ Bilden nedan illustrerar ett flödesdiagram över Sveriges utsläpp av växthusgaser.

Figur 5: Flödesdiagram över Sveriges utsläpp av växthusgaser.¹²

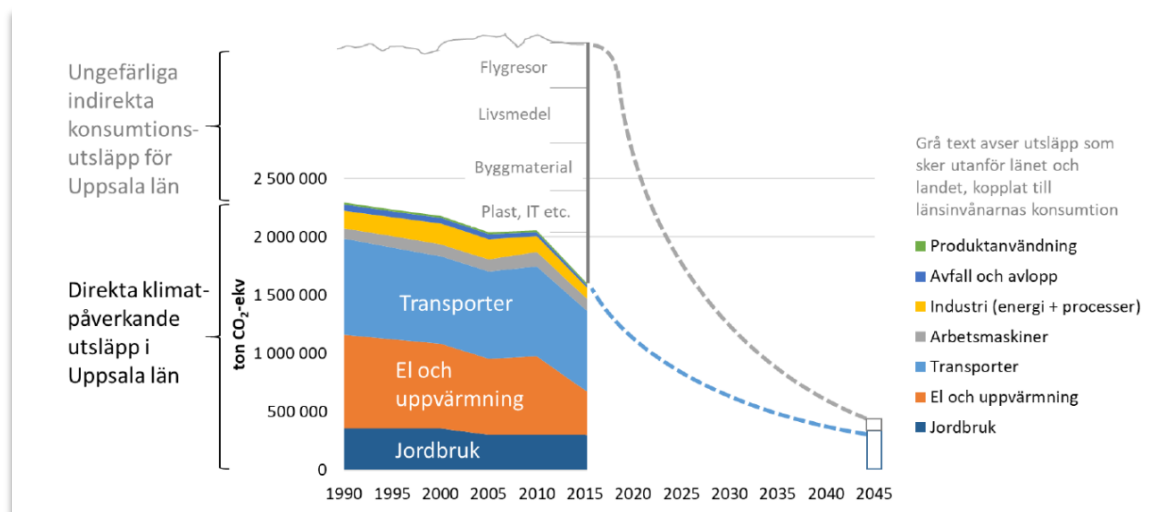

Bilden nedan kommer från Länsstyrelsens klimat- och energistrategi och illustrerar klimatpåverkande utsläpp i Uppsala län. De direkta utsläppen i länet har minskat med 30% sedan 1990. En ökande andel av länets konsumtionsbaserade utsläpp sker genom resor och produktion av varor utomlands. De streckade linjerna beskriver hur utsläppen behöver minska kraftigt för att hålla Parisavtalet om begränsad uppvärmning.¹³

¹¹ Naturvårdsverket. *Mätmetoder för konsumtionens klimatpåverkan*.

¹² Naturvårdsverket. *Mätmetoder för konsumtionens klimatpåverkan*.

¹³ Länsstyrelsen Uppsala län (2019). *Tillsammans för ett fossilfritt Uppsala län – Klimat- och energistrategi*. Länsstyrelsens Meddelandeserie 2019:2.

Figur 6: Klimatpåverkande utsläpp i Uppsala län.¹⁴

Sammanfattning

En ökande andel av länets konsumtionsbaserade utsläpp sker genom resor och produktion av varor utomlands. För att minska länets klimatpåverkan behöver, utöver länets direkta klimatpåverkan, även indirekt klimatpåverkan till följd av konsumtionsmönster minska.

Perspektiv och frågor som har lyfts fram

I uppföljningsdialoger lyftes att den ekologiska hållbarheten behöver förstärkas i kommande RUS. Ett kopplat tema har i aktualitetsprövningen varit att stimulera och dra nytta av mer energisnål och resurseffektiv produktionsteknik, hållbara innovationer och affärsmöjligheter. Inom detta tema ryms frågor kring att ta tillvara på näringslivets kraft och samverkan för innovation mellan akademi, näringsliv och det offentliga. Temat kopplar till utvecklingen av mer närcirkulär kretsloppshantering av närområdets naturresurser och innefattar även tillvaratagande av digitaliseringens möjligheter. Offentlig upphandling har lyft som ett verktyg av stor vikt för att stödja innovation och affärsmöjligheter i närområdet.

¹⁴ Länsstyrelsen Uppsala län (2019). *Tillsammans för ett fossilfritt Uppsala län – Klimat- och energistrategi*. Länsstyrelsens Meddelandeserie 2019:2.

Målkopplingar

Globala mål ur Agenda 2030

Mål 12 om att säkerställa hållbara konsumtions- och produktionsmönster.

Målsättningar och inriktning på EU-nivå

EU har infört en rad strategier och initiativ som syftar till hållbar konsumtion och produktion, med syfte att förbättra produkternas totala miljöprestanda under hela livscykeln, stimulera efterfrågan på bättre produkter och bättre produktionsteknik och hjälpa konsumenterna att fatta välgrundade beslut.

Kopplade nationella mål

Generationsmålet¹⁵ är vägledande för miljöarbetet på alla nivåer i samhället. Delmål för miljöpolitikens fokusering för att nå generationsmålet inkluderar att konsumtionsmönstren av varor och tjänster orsakar så små miljö- och hälsoproblem som möjligt.

Mål och åtaganden i nuvarande RUS

Inget specifikt mål finns avseende detta i dagens RUS. Övergripande skrivningar om att utgångspunkt för RUS är att den ska bidra till att nå generationsmål och miljömål. Åtagande finns om att främja hälsosamma och hållbara levnadsvanor.

Aktuella prioriteringar i länet

Länets Miljö- och klimatråd har fastställt prioriterade områden. Utifrån samhällsutmaningar prioriteras bland annat *Hållbar konsumtion och livsstilsmonster*.

¹⁵ Sveriges miljömål (2019). *Generationsmålet – miljöarbete för kommande generationer*.
<http://www.sverigesmiljomal.se/miljomalen/generationsmalet/> [Hämtad 2019-10-30]

Hållbar infrastruktur: energi, vatten och digital infrastruktur

För att möta de framtida utmaningar som vi människor och vår planet står inför måste vår infrastruktur göras mer inkluderande och hållbara. I detta kapitel redogörs för länets nuläge vad gäller viktiga aspekter kopplat till länets strategiska utvecklingsområde att vara en hållbart växande region. En hållbart växande region förutsätter en hållbar samhällsplanering och infrastruktur.

Läget i länet

Länets energisituation¹⁶

Länets elsystem hänger samman med det nationella och det europeiska elsystemet. Länets eltillförsel innehåller en betydande andel kärnkraft genom den nationella elmixen, ca 30–40 procent.

Den förnybara andelen av länets energitillförsel (el, bränslen, drivmedel) var 65 procent år 2015 och för elanvändningen var andelen 60–80%, beroende på om länets vattenkraft räknas som en regional eller nationell resurs. Fossila energiråvaror används i länet inom tre områden: drivmedel för transporter och arbetsmaskiner, fjärrvärmeförsörjningen för Uppsala stad och gasol inom industrin. Takten i omställningen till fossilfritt behöver öka ytterligare.

Förnybar drivmedelsproduktion.¹⁷

Den drivmedelsproduktion (förutom el) som sker i länet idag är biogas. Produktionen av biogas sker antingen i specialbyggda anläggningar eller bildas i reningsverkens biologiska reningssteg. Det produceras spannmål i länet som används som råvara för etanolproduktion. Det produceras även tallolja från Stora Enso Skutskärs pappersmassabruk. Bägge bioråvarorna uppgraderas till drivmedel och andra produkter i anläggningar utanför länet.

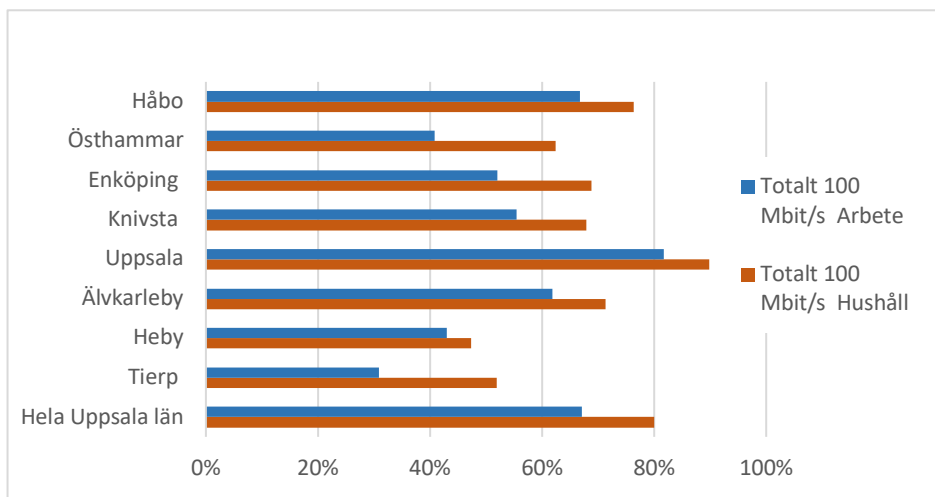
Bredbandsutbyggnad

Den digitala utvecklingen går snabbt och IT-utrustning, programvaror och anslutningsmöjligheter förändras hela tiden. Utifrån att allt fler gör allt mer på nätet blir utbyggnaden av IT-infrastrukturen en förutsättning för att kunna delta i samhället och minska det digitala utanförskapet. I RUS finns mål om att minst 90 procent av alla hushåll och verksamheter ska vara anslutna till snabbt och kapacitetsstarkt bredband på minst 100 Mb/sek till 2020. Till 2030 ska 100 procent vara uppnått.

Idag har totalt 80 procent av hushållen tillgång till 100 Mbit/s. För arbetsställen ligger siffran på 67 procent. Det är stora skillnader mellan tätbebyggda och glesbebyggda områden. I tätbebyggelse ligger utbyggnadsgraden för hushåll på 87 procent och för arbetsställen på 82 procent. I glesbebyggda områden gäller 27 procent för hushåll och för arbetsställen 28 procent. Det finns också skillnader mellan länets kommuner, vilket figuren nedan illustrerar. I Uppsala har störst andel tillgång till 100 Mbit/s vad gäller både hushåll och arbetsställen, 90 respektive 82 procent. I Heby har under hälften av alla hushåll tillgång till 100 Mbit/s och i Tierp har mindre än en tredjedel av alla arbetsställen detsamma.

¹⁶ Länsstyrelsen Uppsala län (2019). *Tillsammans för ett fossilfritt Uppsala län – Klimat- och energistrategi*. Länsstyrelsens Meddelandeserie 2019:2.

¹⁷ Ibid.

Figur 7: Bredbandsutbyggnad kommunerna Uppsala län, 2018.¹⁸

Sammanfattning

Majoriteten av länets energitillförsel består av förnyelsebar energi men takten i omställningen till fossilfritt behöver öka ytterligare.

En majoritet av länets invånare har tillgång till snabbt bredband. Samtidigt råder det variationer där framförallt delar av landsbygden saknar tillgång till en god bredbandsuppkoppling. Utbyggnaden av IT-infrastrukturen är en förutsättning för att minska det digitala utanförskapet och att alla länets medborgare ska kunna delta i samhället på lika villkor.

Perspektiv och frågor som har lyfts fram

Frågor kring hållbar och robust infrastruktur har återkommit under aktualitetsprövningen. Ökat fokus har kommit på grundläggande infrastruktur som behövs för att samhället ska fungera, men som idag inte på samma sätt kan tas för givet. Effektfrågan kring el, men även en kommande fråga kring vattentillgång i länet diskuteras. Frågorna nämns både i koppling till behovet av en omställning till en koldioxidneutral utveckling, men också för att kunna svara mot dagens och morgondagens behov för organisationer, näringsliv och invånare. Även för fortsatt digital omställning är frågor om robust och redundant digital infrastruktur högaktuella frågor som också är grundläggande för att klara av att garantera den fortsatta planerade utvecklingen av digitala arbetssätt inom samhällsbärande funktioner såsom hälso- och sjukvård. En sådan utveckling kräver väl fungerande digital infrastruktur till alla invånare i länet.

I aktualitetsprövningen har lyfts de stora utmaningar som finns med att under en historiskt kort tidsperiod klara av en samhällsomställning med genomgripande system- och teknikskiften samtidigt som länet växer och den sociala och den långsiktiga ekonomiska hållbarheten behöver utvecklas. Det finns emellertid också möjligheter med utvecklingen av en robust och flexibel samhällsteknisk infrastruktur (energi, VA, avfall, digital infrastruktur) som kan ge grund för positiva synergieffekter, så som renare luft, bättre stadsmiljö, tryggare energiförsörjning och nya affärsmöjligheter.

¹⁸ Post- och telestyrelsen (2019).

Målkopplingar

Globala mål ur Agenda 2030

Mål 9 har delmål om att bygga en hållbar och motståndskraftig infrastruktur inklusive tillgång till informations- och kommunikationsteknik. Mål 7 handlar om att säkerställa tillgång till ekonomiskt överkomlig, tillförlitlig, hållbar och modern energi. Mål 6 behandlar säkerställd tillgång till och en hållbar förvaltning av vatten och sanitet.

Målsättningar och inriktning på EU-nivå

Europa 2020-strategin har målsättning kring en ökning av de förnybara energikällornas andel av den slutliga energikonsumtionen samt ökad energieffektivitet. EU-lagstiftningen om främjande av förnybar energi har genomgått en betydande utveckling de senaste åren. Energieffektivitet är en strategisk prioritet, och EU stöder principen "energieffektivitet först", för hållbar energiförsörjning, minskade utsläpp, försörjningstrygghet samt för att få ned importkostnader och stärka EU:s konkurrenskraft. De framtida politiska ramarna för perioden efter 2030 diskuteras för närvarande.

Kopplade nationella mål

Generationsmålet¹⁹ är vägledande för miljöarbetet på alla nivåer i samhället. Delmål för miljöpolitikens fokusering för att nå generationsmålet inkluderar att: kretsloppen är resurseffektiva och så långt som möjligt fria från farliga ämnen, en god hushållning sker med naturresurserna och andelen förnybar energi ökar och att energianvändningen är effektiv med minimal påverkan på miljön. Målsättning finns även om ett robust energisystem.

Nationella mål finns om tillgång till snabbt bredband i hela Sverige samt tillgång till stabila tjänster av god kvalitet.

Mål och åtaganden i nuvarande RUS

Övergripande skrivningar om att utgångspunkt för RUS är att den ska bidra till att nå generationsmål och miljömål. Åtaganden finns kring att utveckla infrastruktur för hållbara drivmedel, samt att möjliggöra kretsloppsanpassade och effektiva energisystem. Mål och åtaganden finns kring bredbandsutbyggnad och digital infrastruktur.

Aktuella prioriteringar i länet

Kopplar till Miljö- och klimatrådets prioriteringar om *Stads- och landsbygdsutveckling* och *Vattenförsörjning*. Regionalt forum har fastställt prioriteringar för sitt arbete de närmaste åren där en prioritering är *Hållbar samhällsutveckling och infrastruktur* för minskad miljöpåverkan.

I redovisning till regeringen kring aktuella identifierade samhällsutmaningar och prioriteringar i länets regionala utveckling lyfte Region Uppsala att digitalisering vunnit ökad aktualitet sedan framarbetandet av nuvarande RUS.

¹⁹ Sveriges miljömål (2019). *Generationsmålet – miljöarbete för kommande generationer*.
<http://www.sverigesmiljomal.se/miljomalen/generationsmalet/> [Hämtad 2019-10-30]

Hållbara städer och samhällen (inkluderat bostäder och transporter)

Hållbar stadsutveckling omfattar bland annat hållbart byggande och hållbar planering av bostäder, offentliga platser och transporter. Inkluderande och innovativ stadsplanering behövs för att göra städerna säkra och hållbara för framtiden. I detta kapitel redovisas områden vilka är av betydelse för länets strävan att vara en hållbart växande region. För att Uppsala län ska vara en hållbart växande region behövs tillgängliga och hållbara transporter samt attraktiva städer och livsmiljöer för alla.

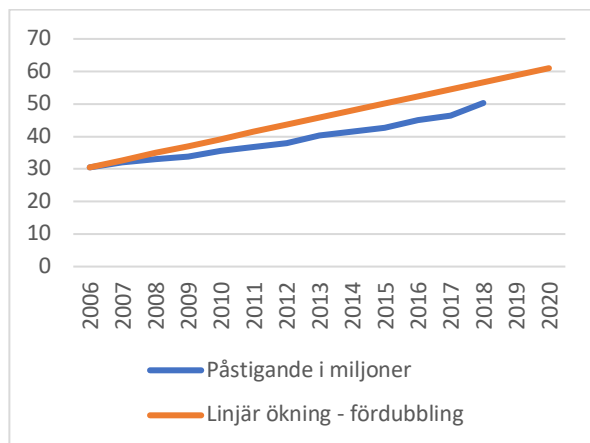
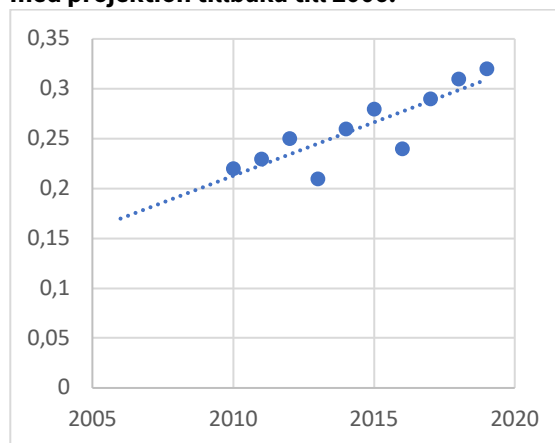
Läget i länet

Tillgängliga och hållbara transporter

Det finns nationellt satta transportpolitiska mål i Sverige. Målen består av ett övergripande mål, samt ett funktionsmål och ett hänsynsmål. Funktionsmålet handlar om att tillgängligheten ska utvecklas för medborgare och näringsliv och hänsynsmålet beskriver hur transportsystemet ska utvecklas med avseende på trafiksäkerhet, miljö och hälsa.

Enligt Region Uppsalas bedömning uppfylls inte dessa i dagsläget, varken nationellt eller i länet. Ett jämförbart transportsystem är centralt i relation till funktionsmålet och den nationella transportpolitiken. Avsatta medel för statligt vägnät genom länsplanen bidrar troligen inte till ett mer jämförbart transportsystem. Det saknas en jämförbarhetsanalys och även social hållbarhetsanalys. Utsläppen i transportsektorn i länet minskas inte i den takt som krävs för att nå uppsatta mål om minskad klimatpåverkan.

Nationellt och i RUS finns mål om att antalet resor i kollektivtrafiken ska fördubblas till år 2020 och kollektivtrafikens marknadsandel av motoriserade resor ska fördubblas till år 2030 (basår 2006). Det finns en positiv trend för resandeutveckling och marknadsandelar men måluppfyllelse bedöms i dagsläget utmanande. Ur ett länsplaneperspektiv kommer det att krävas tydliga satsningar i infrastrukturen där störst effekter kan nås. I allmänhet är det i de starka stråken där det är lättast att öka kollektivtrafikens konkurrenskraft gentemot bilen och ett tydligt hela-resan-perspektiv kan påverka konkurrenskraften positivt.

Figur 8: Reseutvecklingen (antalet påstigande) i kollektivtrafiken i Uppsala län.²⁰**Figur 9: Utveckling av kollektivtrafikens marknadsandel i Uppsala län 2010-2019 (juli) med projektion tillbaka till 2006.²¹**

Som i riket i övrigt dominerar bilen som transportmedel i Uppsala län. Däremot är hållbara transportmedel, det vill säga kollektivtrafik, cykel och gång vanligare än i övriga län. Detta beror bland annat på Uppsala stad utgör en relativt stor andel av länets befolkning vilket slår igenom i statistiken, men också att kollektivtrafiken är väl utbyggd jämfört med många andra län.

I Länstransportplanen²² och i den regionala cykelstrategin²³ finns ett mål om att kombinationsresor mellan kollektivtrafik och cykel fördubblas till år 2030, jämfört med 2016. Enligt länets *Cykelbokslut för år 2018* verkar ökningen än så länge ligga i fas med målformuleringen, men ännu är det för tidigt att mäta om förändringen är stadigvarande. Färdmedelsandelen för cykel ligger enligt Kollektivtrafikbarometern på 14 procent och för gång på 6 procent.

Transporter är starkt koncentrerat till stråken i Uppsala län, inte minst till Ostkustbanan och E4 samt Mälarbanan och E18. Även 55:an stråket, Östhammarsstråket och Dalastråket har relativt höga flöden av persontransporter.

Stockholm-Mälarregionen är en stor såväl konsumtionsmarknad som producent av varor. Dessutom finns en omfattande transittrafik från och till norra Sverige. Transittrafiken går huvudsakligen genom de västra delarna av Stockholm-Mälarregionen medan import och export av varor huvudsakligen sker från söder till och från Stockholmsregionen. Uppsala län har därför relativt låga flöden av godstransporter. En stark tillväxt sker dock inom logistikanläggningarna i och runt Arlanda och den kombiterminal som finns i Rosersberg. Denna kopplar i stor utsträckning till den växande hamnen i Gävle vilket genererar ökande godstransporter på såväl E4 som Ostkustbanan. Hargshamn har dessutom en ökande betydelse för bulktransporter till och från Stockholm-Mälarregionen.

²⁰ Region Uppsala (2019).

²¹ Kollektivtrafikbarometern.

²² Region Uppsala (2017). *Länsplan för regional transportinfrastruktur i Uppsala län 2018-2029*.
http://www.lul.se/Global/UL/Dokument/Lansplan%20U-a%20lan_2018-2029.pdf [Hämtad 2019-10-30]

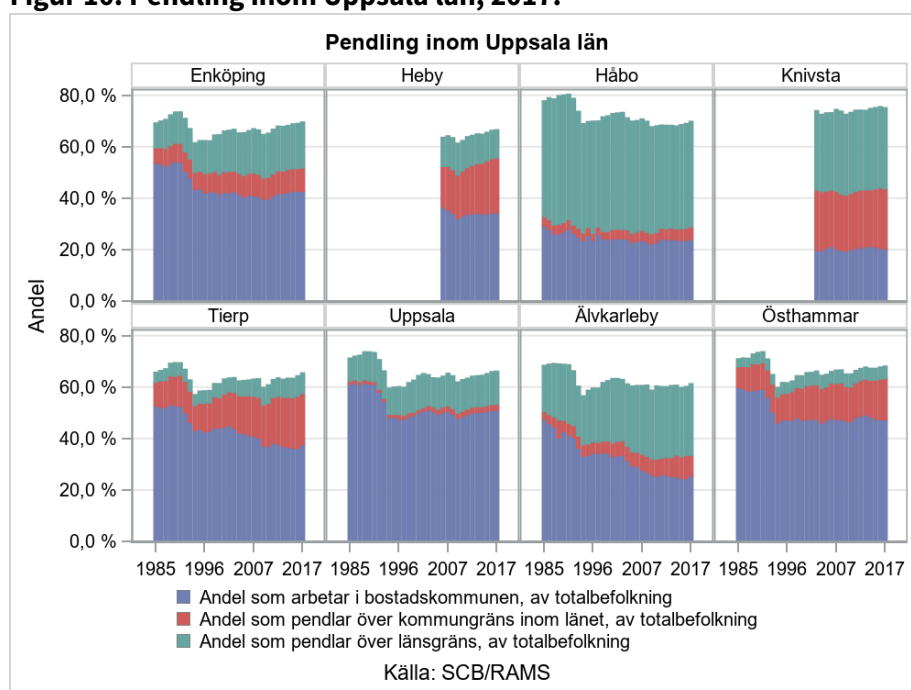
²³ Region Uppsala (2017). *Regional cykelstrategi för Uppsala län*.
https://www.region uppsala.se/Global/Regional%20utveckling/Infrastruktur/Infrastrukturplanering/RegionUppsala_Cykelstrategi_171219%20slutversion.pdf [Hämtad 2019-10-30]

Pendling

En tredjedel av invånarna i Uppsala län arbetar i en annan kommun än den de bor i och nära en fjärdedel arbetar i ett annat län. Andelen som bor och arbetar i samma kommun har minskat med tio procentenheter, från 77 procent till 67 procent, mellan 1990 och 2017.

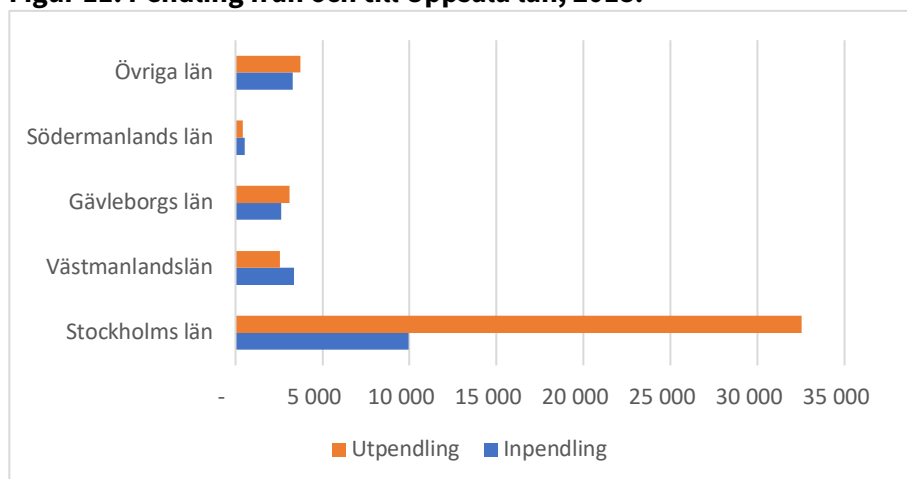
Det finns stora skillnader i pendling mellan kommunerna i länet. Håbo och Knivsta har en låg andel invånare som både bor och arbetar i kommunerna. En stor del av invånarna pendlar till andra län. Tierp, Heby och Älvkarleby är också kommuner som med stor utpendling, men med en större andel som bor och arbetar i kommunen. Östhammar har en stor andel som bor och arbetar i kommunen och pendling inom länet. Enköping och Uppsala är, i kraft av sin storlek, också kommuner med en stor andel som bor och arbetar i kommunerna. Båda kommunerna har också en betydande pendling till andra län.

Figur 10: Pendling inom Uppsala län, 2017. ²⁴

För en stor del av centrala länet är pendling till Uppsala väsentlig. För Uppsala och kommunerna i söder är pendlingen till Stockholm framträdande. För Enköping sker också pendling till Västerås i större grad, i norr sker pendling mot Gävle. Bilden nedan visar hur in- och utpendling i Uppsala län såg ut år 2018.

²⁴ SCB.

Figur 11: Pendling från och till Uppsala län, 2018.²⁵

Bostäder

I RUS finns målsättning om att planera för 5 000 bostäder per år till år 2023 för att bygga ikapp behoven och därefter minst 2 100 nya bostäder per år för att möta befolkningstillväxten.

I Länsstyrelsens *Analys av regional bostadsmarknad år 2019 för Uppsala län*²⁶ redogörs för att det under år 2018 färdigställdes, enligt statistik från SCB, totalt 3 335 bostäder (småhus och lägenheter i flerbostadshus) i länet genom nybyggnad och nettotillskott genom ombyggnad. I Uppsala län färdigställdes 9,7 lägenheter per tusen invånare under 2018. Det kan jämföras med att motsvarande siffra för hela riket är 5,4 nybyggda lägenheter per tusen invånare. Statistiken från SCB visar även att det under år 2018 har byggts flest hyresrätter som upplåtelseform i Uppsala län. Bostadsbyggandet sker främst i kommunerna i länets södra del. I bostadsmarknadsenkäten 2019 uppger länets kommuner att det förväntas påbörjas totalt 7 387 bostäder under åren 2019–2020. Det förväntade påbörjandet av hyresrätter är betydligt högre än för bostadsrätter vilket troligen bland annat beror på det förändrade läget på bostadsmarknaden de senaste åren. Länsstyrelsen påpekar emellertid att kommunernas inrapporterade bedömning av förväntat påbörjande av bostäder i Boverkets bostadsmarknadsenkät är förenat med osäkerhet och därför bör tolkas med viss försiktighet.

Länsstyrelsens rapport konstaterar vidare att, trots att många bostäder byggts i länet de senare åren, finns människor som inte hittar en bostad som passar utifrån deras behov. Av kommunernas inrapporterade svar i Boverkets bostadsmarknadsenkät 2019 framgår att alla kommuner i länet har ett underskott på bostäder, totalt sett och på centralorten, i olika storlekar och upplåtelseformer. Enkäten visar att kommunerna ser att det råder brist på bostäder för särskilda grupper - unga, studenter, nyanlända, personer med funktionsnedsättning samt äldre.

Uppföljningen av det nationellt satta miljö kvalitetsmålet *En god bebyggd miljö* visar att det inte är möjligt att nå målet till 2020 med i dag beslutade styrmedel. Många kraftfulla åtgärder, på såväl nationell som regional och kommunal nivå, inom olika områden krävs för att komma närmare att

²⁵ SCB.

²⁶ Länsstyrelsen Uppsala län (2019). *Analys av regional bostadsmarknad år 2019 för Uppsala län*. <https://www.lansstyrelsen.se/download/18.35db062616a5352a22a237ac/1560519510886/Analys%20av%20regional%20bostadsmarknad%20år%202019%20i%20Uppsala%20län.pdf> [Hämtad 2019-10-30]

nå målet. Det går inte att se en tydlig riktning för utvecklingen i miljön. Åtgärder som har genomförts under de senaste åren har ännu inte fått genomslag på utvecklingstrenden för miljötillståndet, men åtgärdsarbete pågår och ytterligare åtgärdsbehov är identifierade. Därmed bedöms utvecklingsriktningen vara neutral.²⁷

Sammanfattning

Den ökade rörligheten och tillgängligheten i länet har många fördelar men ställer krav på utbyggnad av långsiktigt hållbara transportmedel och ett mer jämställt och jämlikt nyttjande av dessa. De nationellt satta transportpolitiska målen nås inte idag, varken nationellt eller i länet. Transporter står idag för en stor del av länets utsläpp av växthusgaser och minskar inte i den takt som behövs för att nå uppsatta mål.

Uppsala län är ett pendlande län. Andelen invånare som bor och arbetar i samma kommun minskar. Arbetspendling över kommun- och länsgränser bidrar med arbetstillfällen och arbetskraft. Goda förutsättningar att arbetspendla är därmed av stor vikt för en hållbart växande region och arbetsmarknad.

Det finns en positiv trend för resandeutveckling och kollektivtrafikens marknadsandelar, men måluppfyllelse bedöms i dagsläget utmanande. Vad gäller bostadsbyggande byggs historiskt sett många lägenheter i Uppsala län, men det finns fortfarande ett underskott av bostäder som möter de olika behov som finns.

Perspektiv och frågor som har lyfts fram

Ett starkt framträdande tema i aktualitetsprövningens dialoger var vikten av en tillgänglig kollektivtrafik som en möjliggörande faktor, för att människor ska kunna bo och verka i länets olika delar. Kollektivtrafiken ökar tillgängligheten till olika fysiska rum, och därmed till ekonomisk utveckling, social inkludering och högre livskvalitet. Dess höga kapacitet och begränsade ytanspråk ger effektivitet men kan också bidra till lägre miljöbelastning.

Infrastruktur för även övriga transporter lyftes, bland annat för näringslivets behov. Pendling inom länet och till andra län ger större arbetsmarknad och kan underlätta för kompetensförsörjning.

²⁷ Länsstyrelsen Uppsala län (2018). *Regional uppföljning av miljökvalitetsmålen för Uppsala län 2018*. <http://extra.lansstyrelsen.se/rus/SiteCollectionDocuments/Uppfoljning%20och%20utvärdering/Uppfoljning%202018/RÅU%202018%20PDF/RÅU%202018%20Uppsala.pdf> [Hämtad 2019-10-30]

Målkopplingar

Globala mål ur Agenda 2030

Mål 11 handlar om att göra städer och bosättningar inkluderande, säkra, motståndskraftiga och hållbara. Det innefattar delmål om att säkra bostäder till rimlig kostnad, tillgängliggöra hållbara transportsystem och minska städers miljöpåverkan. Delmål finns också kring att skydda kultur- och naturarv och grönområden.

Målsättningar och inriktning på EU-nivå

EU-kommissionen driver flera initiativ som hjälper städerna att hantera framtida utmaningar inom luftkvalitet, cirkulär ekonomi, klimatanpassning, kultur, digitalisering, bostäder, hållbar markanvändning och naturbaserade lösningar och hållbar stadstrafik. Transportpolitiken är sedan mer än 30 år tillbaka ett av gemenskapens politikområden. Frågan om "hållbar rörlighet" ses få större betydelse, med koppling till miljö- och klimatutmaningar.

Kopplade nationella mål

Miljö kvalitetsmål om God bebyggd miljö. Det finns ett transportpolitiskt funktionsmål om tillgänglighet och ett hänsynsmål om säkerhet, miljö och hälsa. Det finns vidare mål om arkitektur, form och design som omfattar omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer. Det övergripande målet för friluftslivspolitikerna är att med allemansrätten som grund ge stöd åt människors möjligheter att vistas i natur- och kulturmiljöer och att utöva friluftsliv.

Mål och åtaganden i nuvarande RUS

Mål finns kring att bygga bostäder för att komma ikapp behoven och för att möta befolkningstillväxten. Det finns också mål att öka resorna i kollektivtrafiken och att fler väljer kollektivtrafiken före bilen. Kopplade åtaganden finns om att planera och bygga bostäder, om att möjliggöra en god bebyggd miljö, samt om att stärka sambanden mellan bebyggelseutveckling och kollektivtrafik, gång och cykel.

Aktuella prioriteringar i länet

Miljö- och klimatrådets prioritering om *Stads- och landsbygdsutveckling*. Regionalt forums prioritering om *Hållbar samhällsutveckling och infrastruktur* för minskad miljöpåverkan. Mål finns i gällande Länstransportplan om minskade klimatgasutsläpp från transporter (minst 70 % lägre år 2030 jämfört med år 2010) och om att länsplanen ska bidra till effektiva och hållbara godstransporter.

Utbildning och livslångt lärande

Utbildning och livslångt lärande ger kompetens, egenmakt och förutsättningar till arbete och egen försörjning. En inkluderande och växande arbetsmarknad ska ge utrymme för fler att bidra med sin kompetens efter egen förmåga och förutsättningar. De områden som redovisas i detta kapitel är centrala i relation till länets strategiska utvecklingsområde att vara en region för alla. I en region för alla ska alla invånare ha tillgång till god utbildning och ett livslångt lärande.

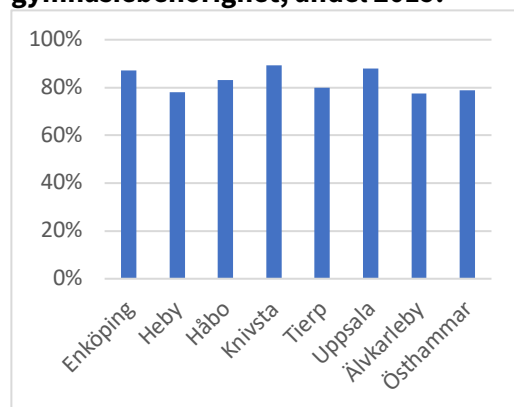
Läget i länet

Grundskola och gymnasium

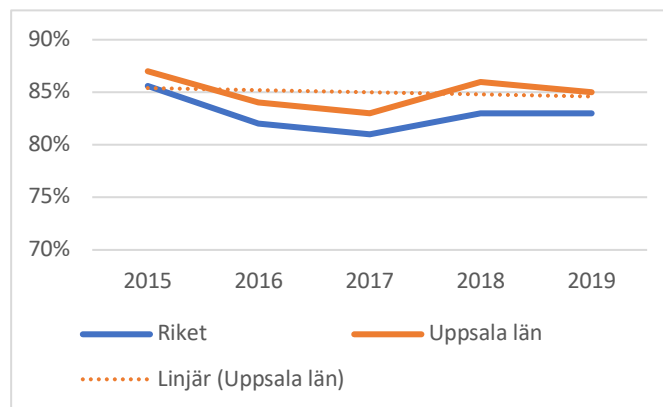
En kvalitativ skola som är trygg och stimulerande behövs för att ge goda kunskaper och socialt sammanhang. En avklarad grundskola och gymnasieexamen är en av de grundläggande faktorerna för hälsa och möjligheterna till högre utbildning eller arbete.

I Uppsala län var det totalt 15 procent av eleverna som inte gick ut grundskolan med behörighet till gymnasiet år 2019. Det är en ökning på en procent sedan föregående år. Figurerna nedan visar andel elever i år 9 som var behöriga till yrkesprogram år 2019, uppdelat på kommun, samt trenden för länet i stort. Vi kan se en svag negativ trend vad gäller behörigheten till gymnasiet, men att elever i Uppsala län är behöriga till gymnasiet i högre utsträckning än riket i stort. Högst andel elever med behörighet till gymnasiet bor i Knivsta och Uppsala. Lägst andel återfinns i Älvkarleby och Heby.

Figur 12: Elever i årskurs 9 som går ut grundskolan med gymnasiebehörighet, andel 2019.²⁸

Figur 13: Elever i årskurs 9 som går ut grundskolan med gymnasiebehörighet, andel 2015-2019.²⁹

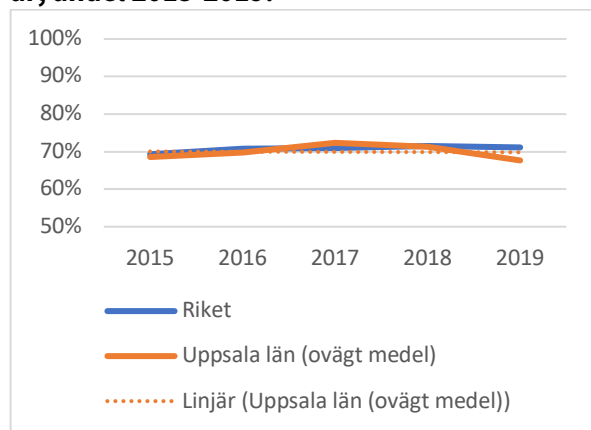
I RUS finns mål om att andelen gymnasieelever med examen inom 4 år ska överstiga 75 procent år 2020. Till år 2030 ska minst 80 procent ta examen inom 4 år. Fram till år 2017 ökade andelen med gymnasiebehörighet i länet, vartefter den avtog. 2019 tog 68 procent av gymnasieeleverna examen inom 4 år, vilket är tre procent mindre än år 2018 och även tre procent mindre än för riket i stort. Vi är därmed längre ifrån att uppnå målet än tidigare år.

²⁸ Kolada.

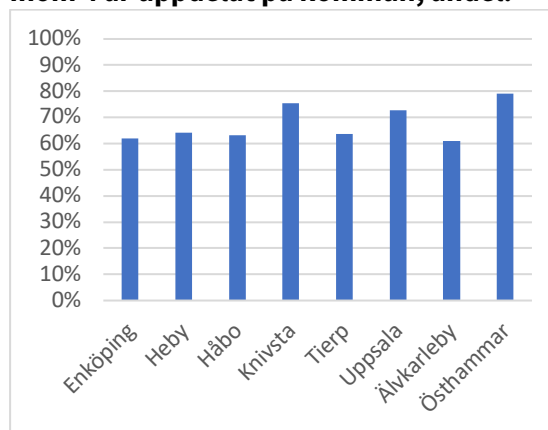
²⁹ Kolada.

Andelen gymnasieelever som tar examen inom 4 år skiljer sig mellan länets kommuner. Högst andel återfinns i Östhammar, följt av Uppsala. De kommuner med lägst andel gymnasieelever med examen inom 4 år är Heby respektive Enköping.

Figur 14: Gymnasieelever med examen inom 4 år, andel 2015-2019.³⁰

Figur 15: Gymnasieelever med examen inom 4 år uppdelat på kommun, andel.³¹

Utbildningsnivån i länet³²

Högutbildade har som grupp bättre hälsa än lågutbildade — ju högre utbildningsnivå desto bättre hälsa. Samtidigt blir arbetsmarknaden allt tuffare för lågutbildade.³³ En rapport från Arbetsförmedlingen visar att bara fem procent av jobben på den svenska arbetsmarknaden kräver kortare utbildning eller introduktion.³⁴

Uppsala län har tillsammans med Stockholms län den största andelen individer med eftergymnasial utbildning³⁵ i Sverige. År 2018 hade över 47 procent av länsinvånarna i åldern 25-64 år en eftergymnasial utbildning. Jämfört med andra stora län i Sverige är detta fem procentenheter högre än Skåne, Västra Götaland och Västerbotten samt i viss mån Östergötland.

Skillnaden inom länet är stora. I Uppsala kommun har 57 procent av invånarna en eftergymnasial utbildning (år 2018) och i Knivsta är det strax över hälften. I Enköping och Håbo har en tredjedel en eftergymnasial utbildning, medan det i övriga länet är runt 25 procent.

³⁰ Kolada.

³¹ Kolada.

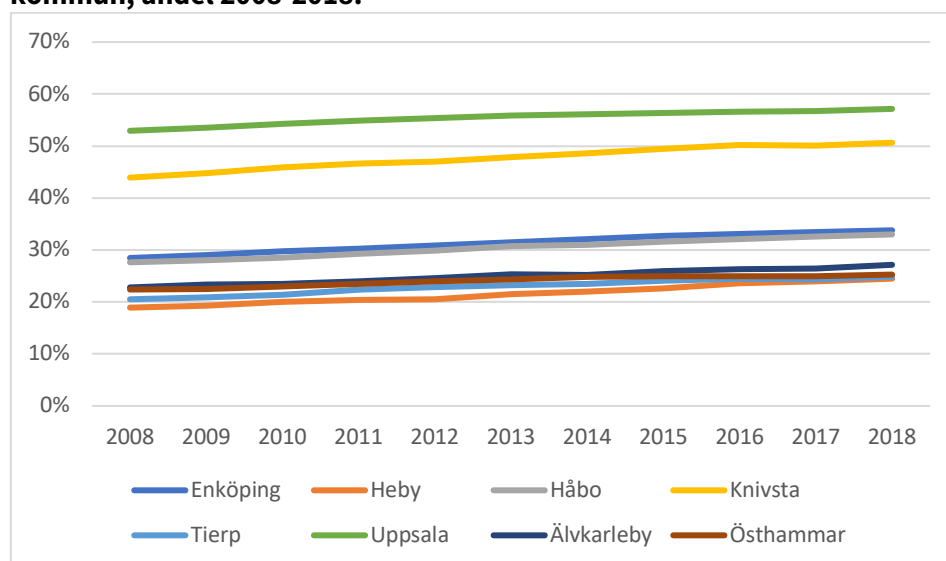
³² Region Uppsala (2019). *Uppsala läns ekonomi. Preliminärt analysunderlag till RUS 2020.*

³³ Folkhälsomyndigheten (2015). *Utbildningsnivå och hälsa – hur hänger de ihop? Socioekonomiska skillnader i hälsa ur ett utbildningsperspektiv.*

³⁴ Arbetsförmedlingen (2018). *Perspektiv på arbetsmarknadsläget för personer med kort utbildning.*

³⁵ I statistiken för eftergymnasial utbildning ingår individer med en eftergymnasial utbildning kortare än tre år, individer med en eftergymnasial utbildning längre än tre år samt individer med forskarutbildning.

Figur 16: Invånare 25-64 år med eftergymnasial utbildning uppdelat på kommun, andel 2008-2018.³⁶

I samtliga kommuner har omkring hälften eller fler av befolkningen en gymnasieutbildning. I åldrarna över 55 år är även grundskoleutbildning en dominerande utbildning, även om denna grupp blir snabbt mindre i åldrarna under 55 år.

Uppdelningen mellan södra och norra delarna av länet går igen i utbildningsstrukturen. Uppsala kommun är en kommun med många med eftergymnasial utbildning. Enköping och Håbo har en högre utbildningsnivå jämfört med de norra kommunerna. Det finns även skillnader beroende på ålder och födelseland.

Folkhögskolor och bildning

I Uppsala län finns två folkhögskolor: Wiks folkhögskola samt Biskops Arnö. 10 studieförbund är verksamma i länet. De två största är ABF och Studieförbundet. Studieförbunden är verksamma på olika platser i länet, men har störst verksamhet i Uppsala.

Totalt har studieförbundens verksamheter genom studiecirklar, kulturprogram och annan gruppverksamhet anordnat dryga 26 500 arrangemang under 2018.

Sammanfattning

Utbildningsnivån och skolresultaten är generellt höga i Uppsala län jämfört med andra län i landet. Det finns emellertid skillnader inom och mellan kommunerna. Skolresultaten har försämrats 2019 jämfört med föregående år och vi uppnår inte RUS-målet om att andelen med gymnasieexamen inom fyra år ska överstiga 75 procent till år 2020.

Skillnader i utbildningsnivå och skolresultat har ofta samband med individfaktorer som social bakgrund, kön och födelseland. Sambandet mellan social bakgrund, det vill säga föräldrars utbildningsnivå, kulturella kapital, etc. och utbildningsresultat är särskilt väl belagt inom forskningen.³⁷ Ett viktigt utbildningspolitiskt mål är att skolan ska minska betydelsen av hemmets

³⁶ Kolada.

³⁷ Skolverket (2009). *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer.*

påverkan och ge alla elever samma möjligheter att nå kunskapsmålen, vilket kommer till uttryck i det skolpolitiska målet om likvärdig skola.

Perspektiv och frågor som har lyfts fram

I aktualitetsprövningen lyftes att nuvarande mål och åtaganden kring utbildning och lärande fortsatt ses som relevanta för den regionala utvecklingen.

Studieförbundens verksamhet möjliggör bildning genom hela livet och folkhögskolorna utgör en viktig resurs i att ge människor möjlighet att kunna gå vidare i utbildningstrappan.

Målkopplingar

Globala mål ur Agenda 2030

Mål 4 handlar om att säkerställa en inkluderande och likvärdig utbildning av god kvalitet och främja livslångt lärande.

Målsättningar och inriktning på EU-nivå

Europa 2020-strategin har mål om att förbättra utbildningsnivån, särskilt genom att sträva efter att minska antalet elever som i förtid avbryter sin skolgång och genom att öka andelen 30–34 åringar som har avslutat en eftergymnasial utbildning.

Kommissionen arbetar med initiativ för att skapa ett europeiskt utbildningsområde. Initiativen styrs av en vision som ska gälla i hela EU. Ett första åtgärds paket identifierar nyckelkompetenser för livslångt lärande, digitala färdigheter, gemensamma värden och inkluderande utbildning.

Kopplade nationella mål

Mål om andel 18 till 24-åringar som inte avslutat gymnasiestudier och som inte studerar samt mål om andelen 30 till 34-åringar som har minst en tvåårig eftergymnasial utbildning.³⁸

Mål och åtaganden i nuvarande RUS

Mål finns kring gymnasieexamen samt åtaganden om att ge alla barn och unga en bra start i livet och om livslångt lärande.

³⁸ <https://www.regeringen.se/sverige-i-eu/europa-2020-strategin/overgripande-mal-och-sveriges-nationella-mal/> [Hämtad 2019-11-31]

Arbetsmarknad och kompetensförsörjning

Tillgång till arbete och kompetensförsörjning är centralt för individens, näringslivets och samhällets utveckling. Det som presenteras i detta kapitel kopplar till två av länets strategiska utvecklingsområden. Sysselsättning och goda förutsättningar till egen försörjning är centrala aspekter för att vara en region för alla. I en nyskapade region behövs en kompetensförsörjning som möter behoven i såväl företag, offentlig sektor och samhället i stort.

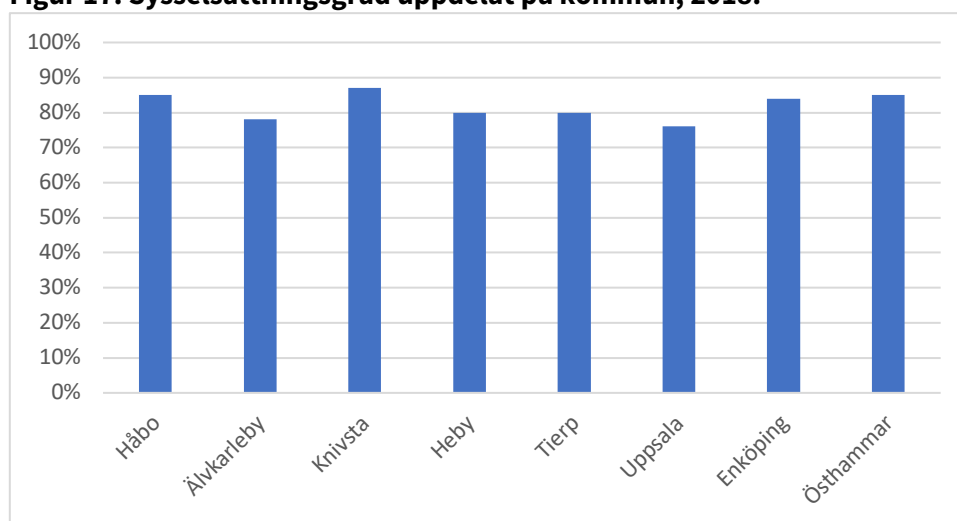
Läget i länet

Om inte annan referens anges så hänvisas här till *Uppsala läns ekonomi – preliminärt analysunderlag till RUS 2020*³⁹ för mer information och referenser.

Sysselsättningsgrad

Att ha ett arbete är i flera avseenden en förutsättning för god hälsa.⁴⁰ Sysselsättningsgraden visar hur stor andel av den arbetsföra befolkningen som jobbar. Bilden nedan visar hur andelen förvärvsarbetande såg ut år 2018 för åldersgruppen 20-64 år, uppdelat på kommun. Bland länets kommuner arbetar flest i Knivsta, följt av Östhammar. Uppsala har lägst sysselsättningsgrad, vilket till stor del drivs av kommunens många högskolestudenter. Näst lägst sysselsättningsgrad återfinns i Älvkarleby. Sysselsättningsgraden i länet som helhet är 78,8 procent i jämförelse med rikets 79,5.⁴¹

Figur 17: Sysselsättningsgrad uppdelat på kommun, 2018.⁴²

Skillnaden mellan kvinnor och män i sysselsättningsgrad är liten i länet, ca 3 procent. Det finns emellertid skillnader mellan kommuner. I Uppsala kommun är skillnaden mellan könen knappa 2 procent. I övriga kommuner finns det en tendens till att kvinnor i åldern 20–45 år har lägre sysselsättningsgrad än män i motsvarande ålder. Även i åldersgruppen 65+ har kvinnor en lägre

³⁹ Region Uppsala (2019). *Uppsala läns ekonomi – preliminärt analysunderlag till RUS 2020*.

⁴⁰ Folkhälsomyndigheten (2015). *Utbildningsnivå och hälsa – hur hänger de ihop? Socioekonomiska skillnader i hälsa ur ett utbildningsperspektiv*.

⁴¹ SCB.

⁴² SCB.

sysselsättningsgrad än männen. För hela ålderskategorin 20-64 år är det störst skillnad i Älvkarleby och Heby, där sysselsättningsgraden för män är 7 procent högre än sysselsättningsgraden för kvinnor. Minst skillnad mellan könen är det i Uppsala och Håbo på strax över 2 procent.⁴³

Utbildningsnivå och sysselsättning

Enligt Arbetsförmedlingens statistik har antalet inskrivna arbetslösa (25–64 år) med förgymnasial utbildning fördubblats på tio år. Var tredje, dvs 34 %, av alla öppet arbetslösa (öppet arbetslösa och i program) i Uppsala län har högst en förgymnasial utbildning. Av dessa är närmare två av tre födda utanför Europa, och mer än varannan saknar fullständig grundskoleutbildning.⁴⁴

I samtliga kommuner är det en mindre skillnad i förvärvsgrad mellan utbildningsnivåerna gymnasial, mindre än treårig eftergymnasial och tre år eller mer eftergymnasial utbildning. Undantaget är Uppsala där förvärvsgraden för de med mindre än treårig eftergymnasial är avsevärt lägre. Detta förklaras av heltidsstudenterna som inte slutfört sin utbildning på minst tre år.

Sysselsättning och födelseland

Förvärvsandelen varierar stort med avseende på födelseland. Sysselsättningen är högst bland individer födda i Sverige och lägst för personer födda utanför Europa. Det är ett tydligt mönster att ju mer utvecklat⁴⁵ födelselandet är, desto större sannolikhet är det att individen är förvärvsarbetande. För individer som kom till Sverige innan 2013 är sysselsättningsgraden nästan lika hög som för svenskfödda personer.

Arbetslöshet

Arbetslösheten i Uppsala län är låg i jämfört med andra delar av landet. Omkring en fjärdedel av alla arbetslösa har varit arbetslösa mindre än en månad. Vi kan dock se att arbetslösheten bland ungdomar ökar. Vi ser också en fortsatt tendens till att allt fler utrikesfödda kvinnor har längre tider i arbetslöshet. En stor andel av de arbetssökande är utrikesfödda och många av de arbetssökande har högst en förgymnasial utbildning.⁴⁶

En person som är 25 år eller äldre och som varit inskriven som arbetslös på Arbetsförmedlingen i mer än 12 månader räknas som långtidsarbetslös. Ungdomar under 25 år räknas som långtidsarbetslösa efter 6 månader. Tabellen nedan visar långtidsarbetslösa i åldersgruppen 16–64 år, årsmedeltal för år 2019.

⁴³ SCB.

⁴⁴ Arbetsförmedlingen (2019).

⁴⁵ Hur utvecklat födelselandet är mäts utifrån Human Development Index (HDI), ett mått som jämför välbefindandet i olika länder. HDI ger en sammanvägd bild av förväntad livslängd, utbildningsnivå och BNP.

⁴⁶ Arbetsförmedlingen (2019)

Tabell 1: Långtidsarbetslöshet uppdelat på kommun samt för län och riket, årsmedeltal 2019.⁴⁷

Kommun/Region	Antal långtidsarbetslösa	Andel långtidsarbetslösa (%)
Enköping	486	1,8%
Heby	143	1,8%
Håbo	149	1,1%
Knivsta	97	0,9%
Tierp	379	3,1%
Uppsala	2 354	1,6%
Älvkarleby	194	3,6%
Östhammar	165	1,3%
Uppsala län	3 967	1,7%
Riket	144 881	2,3%

Äldre långtidsarbetslösa, flykting- och anhöriginvandrare, unga med svaga studieresultat och personer med funktionsnedsättning är de grupper som har störst svårigheter att komma in på arbetsmarknaden⁴⁸. Långtidsarbetslösheten i länet visar en lätt nedåtgående trend sedan 2012. 2019 ligger andelen på knappa två procent, något lägre än för riket.

Unga som varken studerar eller arbetar riskerar långvarigt utanförskap från arbetsmarknaden. År 2017 var det 8 procent av unga i åldern 16–29 år som varken arbetade eller studerade i länet. Högst andel återfinns i Älvkarleby och Tierp och lägst andel i Uppsala och Knivsta⁴⁹. Riskfaktorer för att varken arbeta eller studera är bland annat avsaknad av en fullständig gymnasieutbildning, utländsk bakgrund, funktionsnedsättning, psykisk ohälsa och tidigt föräldraskap⁵⁰.

Matchning på arbetsmarknaden

Sysselsättningsgrad och arbetslöshet ger en allmän bild av hur arbetsmarknaden fungerar. Ett mått som ger en mer nyanserad bild av arbetsmarknaden är hur väl individens utbildning matchar det yrke som denna arbetar i. Statistik och analys inom området är i en uppbyggnadsfas. En studie som har tittat på gymnasialt yrkesutbildade i länet visar att det råder stora skillnader mellan gymnasiala utbildningsgrupper vad gäller hur stor andel som arbetar inom yrken som matchar utbildningen – med en relativt låg matchad förvärvsgrad bland exempelvis naturbruksutbildade, handel- och administrationsutbildade, samt restaurang- och livsmedelsutbildade samt relativt hög matchad förvärvsgrad bland exempelvis byggutbildade, VVS- och fastighetsutbildade, transportutbildade, fordonsutbildade. Studien visar också att det råder en hög könsobalans inom flertalet utbildningsgrupper, och att inom grupper med en klar minoritet av ett kön så är det vanligare att dessa lämnar branschen. Kvinnor arbetar generellt i lägre utsträckning inom matchade yrken än män. Överlag indikerar analysen att de som har utbildningar med höga matchade förvärvsgrader är

⁴⁷ Arbetsförmedlingen.

⁴⁸ Nordström, Skans, Eriksson & Hensvik (2017) *Konjunkturrådets rapport 2017. Åtgärder för en inkluderande arbetsmarknad*. <https://www.sns.se/aktuellt/atgarder-for-en-inkluderande-arbetsmarknad/> [Hämtad 2019-10-30]

⁴⁹ SCB.

⁵⁰ SOU 2017:9: *Det handlar om oss – unga som varken arbetar eller studerar*.

efterfrågade på arbetsmarknaden, medan de som har utbildningar med låga matchade förvärvsgrader efterfrågas i lägre utsträckning.⁵¹

Vidare visar Arbetsförmedlingens analyser att mer än var tredje arbetsgivare upplever rekryteringsproblem, samtidigt som det är ett ökat antal arbetssökande som har svårigheter att komma in på arbetsmarknaden.⁵²

Pendling

Som nämnt i avsnittet för hållbara städer och samhällen är Uppsala län ett pendlare län. Länets arbetsmarknad är beroende av pendlingen och drygt en tredjedel av alla som arbetar och bor i länet pendlar till jobbet. Vidare är pendlingen ut ur länet stor och då främst till Stockholm. Ett perspektiv på detta är att arbetsmarknaden är för liten i länet jämfört med andra län. Med andra ord, utan möjligheten till arbete i annat län, skulle försörjningsförmågan urholkas betydligt för länets invånare. Ett annat perspektiv är att vi ökar möjligheterna till kompetensförsörjning i länet via arbetstagare som är bosatta i andra län. Att säkerställa goda möjligheter till arbetspendling är därmed viktigt både vad gäller sysselsättningstillväxt och kompetensförsörjning.

Sammanfattning

Länet har marginellt lägre sysselsättningsgrad än riket i stort men också lägre arbetslöshet. Sysselsättningsgrad och arbetslöshet varierar mellan kommuner och även utifrån kön, födelseland och utbildningsnivå. Vi behöver minska sysselsättningsklyftorna i samhället, ta tillvara mångfaldens potential och öka den sociala sammanhållningen.

Vidare råder det stora matchningsproblem på arbetsmarknaden och även en hög obalans vad gäller kön inom flera utbildningsgrupper. Detta indikerar behovet av att minska könssegregeringen på arbetsmarknaden och att de utbildningar som erbjuds bättre kopplar till arbetsmarknadens behov. Tillgång till tillräcklig och kompetent arbetskraft, och att kompetensen hos alla länets invånare tas tillvara, är av stor vikt för att länets organisationer och näringsliv ska kunna verka och utvecklas.

I tiden för fastställandet av denna nulägesanalys pågår coronakrisen. Spridningen av covid-19 och samhällets reaktion har konsekvenser på samhällsekonomin och ekonomin i Uppsala län. Många riskerar att bli arbetslösa då företagen minskar sin produktion. Antalet varsel och nyanmälda på Arbetsförmedlingen har ökat kraftigt i länet sedan covid-19 började spridas. Med erfarenhet från tidigare kriser så finns det anledningen att tro att inte alla varslade blir uppsagda. Under finanskrisen blev 6 av 10 varslade uppsagda, och 3 av 10 blev arbetslösa.

Perspektiv och frågor som har lyfts fram

I aktualitetsprövningens dialoger har kopplingen mellan området och exempelvis hälsa och social inkludering nämnts av flera. Även civilsamhällets möjligheter att bidra till arbete för en inkluderande arbetsmarknad har lyfts. Därtill ses som centralt att synliggöra Uppsala läns kommuners olika förutsättningar och behov.

Utmaningarna kring kompetensförsörjning har lyfts fram som en central fråga för såväl offentlig sektor som för näringslivet. Att ha tillgång till kompetens i form av människor och kunskap är en helt avgörande fråga för att kunna upprätthålla den offentliga sektorn och leverera välfärdstjänster, eller

⁵¹ Region Uppsala (2019). *Rätt kompetens på rätt plats?*

⁵² Arbetsförmedlingen (2019).

om man som företag vill fortsätta att vara konkurrenskraftig på marknaden. En särskild utmaning ligger också i det faktum att samtidigt som många branscher har svårt att rekrytera, står många individer och grupper näst intill isolerade från arbetsmarknaden. Att stödja och underlätta etableringen av arbetsintegrerade sociala företag (ASF) är en väg att optimera tillbakagången/inträdet till arbete för individer som står långt ifrån arbetsmarknaden. Detta möjliggörs via samverkansplattformar, via kunskapsspridning och via former för ASF:er att delta i offentliga upphandlingar.

Befintliga arbetstagare måste ges möjlighet till kompetensutveckling genom hela livet för att stärka sina positioner inom befintligt yrke, men också för att bidra till en rörlig, flexibel och därmed stärkt arbetsmarknad.

Målkopplingar

Globala mål ur Agenda 2030

Mål 8 handlar bland annat om att verka för full och produktiv sysselsättning med anständiga arbetsvillkor.

Målsättningar och inriktning på EU-nivå

Europa 2020-strategin har målsättning om en höjning av sysselsättningsgraden för kvinnor och män i åldrarna 20–64 år, bland annat genom ett ökat deltagande av ungdomar, äldre arbetstagare och lågkvalificerade arbetstagare samt en bättre integration av lagliga migranter.

EU har identifierat att arbetskraftens produktivitet och förvärvsfrekvensen är avgörande faktorer för Europas framtid och samhällets sammanhållning. EU:s sysselsättningsstrategi syftar till fler och bättre arbetstillfällen men det är i första hand de nationella regeringarna som ansvarar för sysselsättnings- och socialpolitiken.

Kopplade nationella mål

Mål om att en höjning av sysselsättningsgraden som främst ska ske i grupper med en svag förankring på arbetsmarknaden, såsom unga och utrikes födda, och genom att motverka långa tider utan arbete. Skillnaden i sysselsättningsgrad mellan kvinnor och män ska minska genom en ökning av kvinnors sysselsättningsgrad. Mål om att öka den sociala delaktigheten genom att minska andelen som är utanför arbetskraften (utom heltidsstuderande), långtidsarbetslösa eller långtidssjukskrivna.

Mål och åtaganden i nuvarande RUS

Mål om ökad sysselsättning i länet, och åtaganden om att integreringen av nyanlända på arbetsmarknaden behöver påskyndas samt om att möjliggöra egen försörjning på en jämställd, jämlik och växande arbetsmarknad.

Aktuella prioriteringar i länet

I *Regional överenskommelse om integration och etablering i Uppsala län 2019–2021* fastställs att aktörernas samverkan ska prioriteras inom bland annat området arbete och utbildning.

Produktion och näringsliv

Ett gott klimat för näringslivet är av stor vikt för att gynna utveckling, där olika typer av företag och kreativa näringar ska känna stöd i att starta upp och växa. Det som lyfts i detta avsnitt är viktiga aspekter i förhållande till länets strävan att vara en nyskapande region. En nyskapande region förutsätter vissa utvecklingsfaktorer, så som ett brett urval av företag för att svara upp mot invånarnas behov av service, handel och tjänster.

Läget i länet

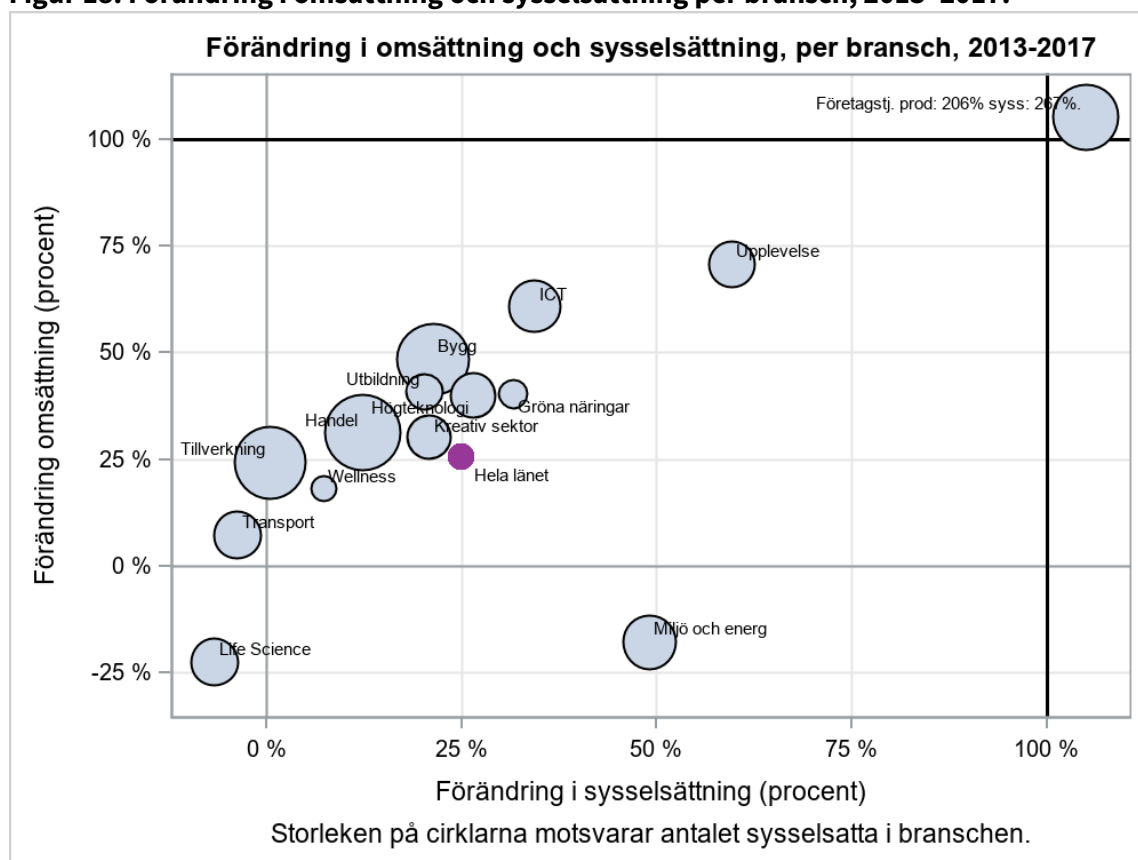
I Uppsala län prioriteras stödet till näringslivets utveckling i två huvudsakliga spår: smart och innovationsdriven tillväxt samt fler och växande företag. Det handlar bland mycket annat om att stödja utvecklingen av regionens konkurrenskraftiga branscher och att utveckla det lokala företagsklimatet.

Om inte annan referens anges så hänvisas till *Uppsala läns ekonomi – preliminärt analysunderlag till RUS 2020* för mer information och referenser.

Produktion och företagande

Uppsala läns bruttoregionprodukt, BRP, är den femte största i landet. Östergötlands och Jönköpings län har jämstora BRP. Tas hänsyn till befolkningen i länet har Uppsala län den fjärde största BRP per invånare i riket, efter Stockholms län, Västra Götalands län och Kronobergs län.

Figur 18: Förändring i omsättning och sysselsättning per bransch, 2013–2017.

Ekonomins sektorer

Uppsala län har en i jämförelse med andra län liten privat sektor. Sedan 1990-talet har den privata sektorns andel minskat från 75 procent till 70 procent, vilket skall jämföras med de andra stora länen som har haft en konstant andel omkring 80 procent.

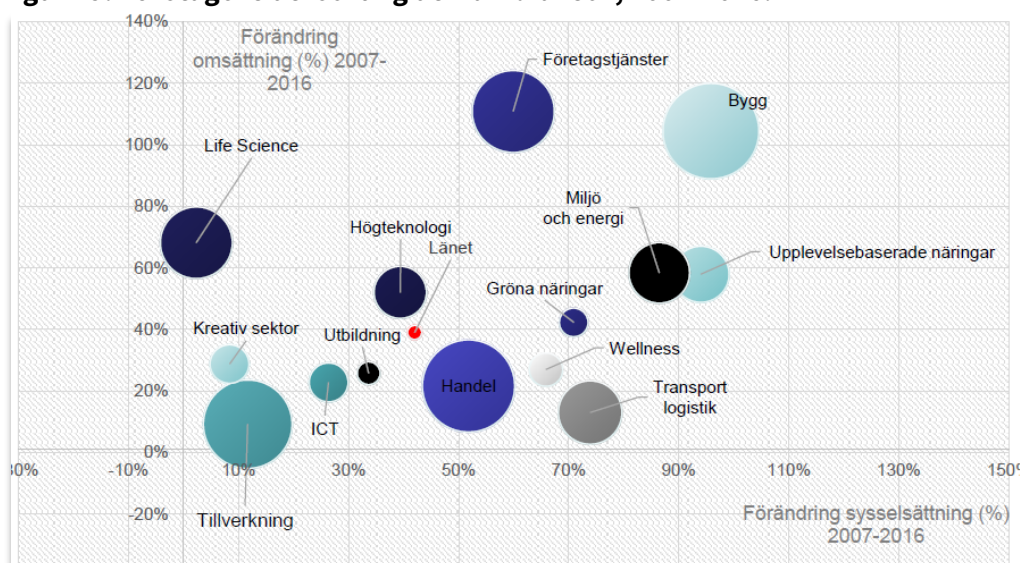
Det är stora skillnader inom länet, med flera stora offentliga arbetsgivare i Uppsala kommun. Bortsett från Enköping, med ett stort lasarett och regemente, har övriga kommuner en offentlig sektor som motsvarar riksgenomsnittet. I Uppsala bidrar den privata sektorn, inklusive leveranser till offentliga sektorns produktion, med omkring 65 procent av förädlingsvärdet och i Enköping bidrar den med 70 procent. I övriga kommuner har den privata sektorn en andel på mer än 80 procent av förädlingsvärdet.

Näringslivets produktion och utveckling

Uppsala läns näringsliv uppvisar inga större avvikelser mot andra län. Byggindustrin och jordbruket har en lite större andel av förädlingsvärdet och tjänstesektorns och tillverkningsindustrin en lite mindre andel, jämfört med andra län.

Bilden nedan visar hur länets branscher har utvecklats under en 10-årsperiod. Storleken på bubblan relaterar till antalet sysselsatta (i aktiebolag). Inom life science-sektorn och inom tillverkningsindustrin återfinns de globalt konkurrenskraftiga företagen.⁵³

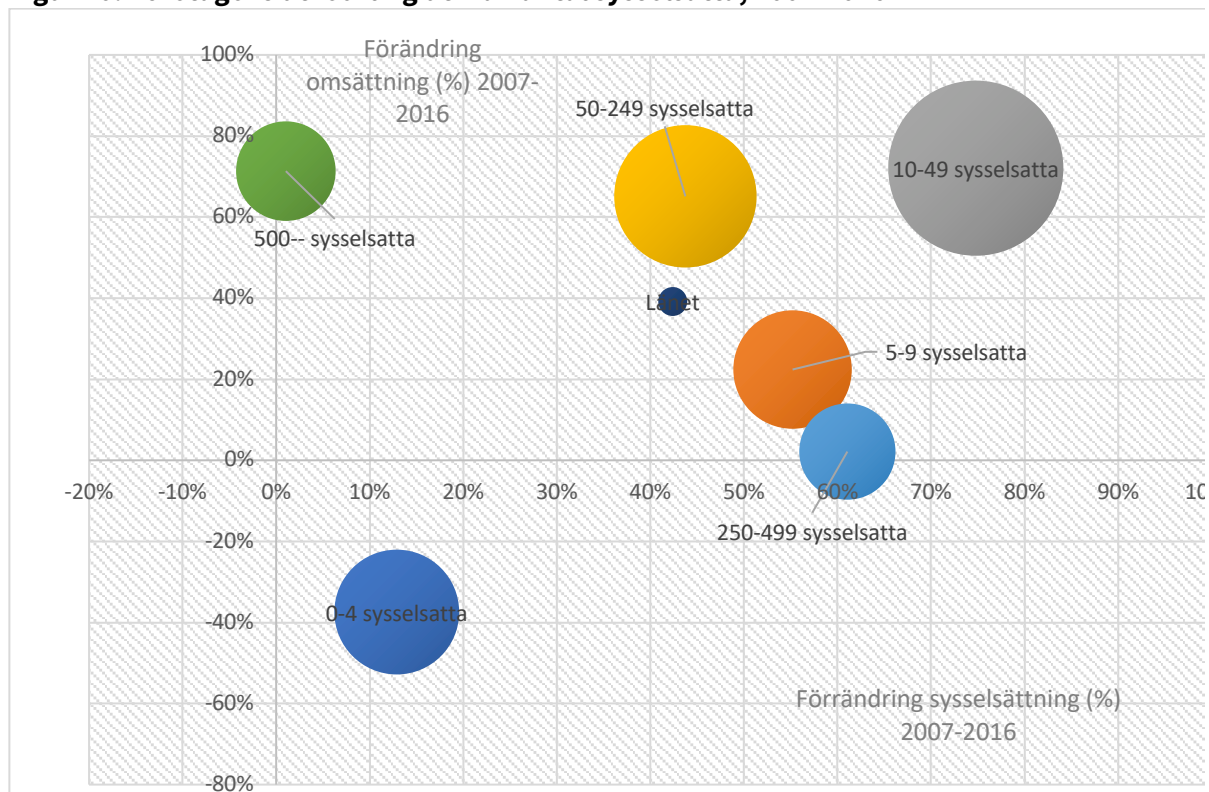
Figur 19: Företagens utveckling utifrån bransch, 2007-2016.

⁵³ Näringslivsrapport beställd av Region Uppsala, siffror från SCB.

Figur 20 visar hur olika företagsstorlekar (aktiebolag) har vuxit under en 10-årsperiod. Storleken på bubblan relaterar till antalet sysselsatta. Det är framförallt i de små och medelstora företagen som de flesta jobben uppstår.⁵⁴

Figur 20: Företagens utveckling utifrån antal sysselsatta, 2007-2016

Det finns en tillväxt med nystartade företag i länet och en ökning av antalet sysselsatta. Länets aktiebolag hade den bästa tillväxten gällande förädlingsvärde och den näst största ökning av antal anställda och omsättning mellan åren 2012–2015.

Från 1990 till 2018 skapades 34 700 jobb i länets småföretag (<50 anställda) och i övrigt näringsliv (>50 anställda) skapades 17 400 jobb.⁵⁵

I tabellen nedan redovisas antalet anställda per näringsgren i länet och uppdelat på kommun. Flest antal anställda återfinns inom vård- och omsorg samt utbildningssektorn.

⁵⁴ Näringslivsrapport beställd av Region Uppsala, siffror från SCB.

⁵⁵ Företagarna (2019). *Småföretagarbarometern Uppsala län juni 2019*.

Tabell 2: Antal anställda per SNI-kod och kommun, 2017.⁵⁶

	Uppsala län	Håbo	Älvkarleby	Knivsta	Heby	Tierp	Uppsala	Enköping	Östhammar
Jordbruk, skogsbruk och fiske	2148	45	30	96	209	255	774	462	277
Tillverkning och utvinning	11639	520	608	217	446	1538	5602	801	1907
Energiförsörjning; miljöverksamhet	2413	20	41	27	15	70	818	86	1336
Byggverksamhet	13582	896	231	445	542	697	7926	2044	801
Handel	16042	649	138	473	1091	475	10 317	2318	581
Transport och magasinering	5140	230	84	116	139	435	3143	716	277
Hotell- och restaurangverksamhet	4443	193	88	158	95	130	3163	471	145
Information och kommunikation	4124	58	7	70	36	18	3585	325	25
Finans- och försäkringsverksamhet	1644	45	8	25	23	21	1350	138	34
Fastighetsverksamhet	2264	61	37	56	53	142	1725	136	54
Företagstjänster	18463	462	204	345	136	339	14 820	1445	712
Offentlig förvaltning och försvar	10635	274	104	202	152	291	7126	2252	234
Utbildning	21096	896	395	851	477	845	14890	1824	918
Vård och omsorg; sociala tjänster	29856	717	538	705	790	1303	20956	3465	1382
Kulturella och personliga tjänster m.m.	6494	223	95	197	175	259	4739	585	221
Okänt	828	99	22	23	57	70	372	131	54

Tillväxtvilja och internationalisering

Tre av fyra av länets små och medelstora företag har tillväxtambitioner och tre av fyra företag vill nyanställa. Hälften av företagen anser att hållbarhet i stor utsträckning påverkar företagets konkurrenskraft och två av tre företag anger att de kommer att göra satsningar inom hållbarhet de närmaste åren. Drygt vart sjätte företag i länet exporterar och var femte importerar varor och tjänster. Av dem som inte har export uppger vart femte företag att deras produkter och tjänster har potential på en internationell marknad. Det framgår av en tillväxtkartläggning av små och medelstora företag som genomförts på uppdrag av Almi Företagspartner. Mätningarna visar på att länet är en attraktiv plats att driva och utveckla sin affärsverksamhet på samt att vi har mycket goda förutsättningar för innovation, företagande och entreprenörskap generellt.

Av småföretagen (företag med under 50 anställda) uppger nästan 9 av 10 företag i Uppsala län att de vill växa. Det största tillväxthindret är brist på arbetskraft och 34 procent av länets småföretag anger detta som det största hindret (genomsnitt nationellt är 29 procent).⁵⁷

Besöksnäring

I länet växer besöksnäringen, sett till bland annat antal sysselsatta, antal arbetsställen och nettoomsättning. I november 2018 var knappa 3400 personer förvärvsarbetande inom näringen.⁵⁸

Länets livsmedelsproduktion

För att möjliggöra en miljömässigt hållbar livsmedelsproduktion enligt Agenda 2030 gäller det att Uppsalaslättnens bördiga jordar och regionens stora kunnande inom rområdet tas tillvara. En hållbar

⁵⁶ Näringslivsrapport beställd av Region Uppsala, siffror från SCB.

⁵⁷ Företagarna (2019). *Småföretagsbarometern Uppsala län juni 2019*.

⁵⁸ Kontigo (2019). *Indikatorer för besöksnäring i Östra Mellansverige*.

<https://www.visitostergotland.se/media/3563/indikatorer-2018.pdf> [Hämtad 2019-10-30]

produktion vilar på effektiv användning av resurser, hänsyn till ekosystemtjänster, minskad miljöpåverkan och långsiktig ekonomisk bärkraft. För att realisera detta är en handlingsplan framtagen med en arbetsgrupp kopplad till den för att driva arbetet framåt⁵⁹. Handlingsplanen har pekat ut fem prioriterade områden att jobba med initialt: Upphandling och logistik, Från jord till bord, Kompetensförsörjning och arbetskraft, Samhällsutveckling och hållbar livsmedelsproduktion och Förenkla för företag.

Sammanfattning

Näringslivet i Uppsala utvecklades starkt fram till och med 2019. Företag har växt, nya startats och det finns en vilja bland företagen att fortsätta att utvecklas, växa och nyanställa. Länet visar som helhet upp en stor branschbredd med tillväxt, flera globalt verksamma företag och hög andel sysselsatta inom offentliga verksamheter. Länet har en konkurrensfördel genom två ledande universitet och en stor offentlig sektor, vilket bidrar till att länet klarar konjunktursvängningar bättre än många andra län.

Den statistik som redovisats och de slutsatser som dragits baseras på läget fram till och med 2019. Näringslivet kommer lida stora konsekvenser av den minskade ekonomiska aktiviteten till följd av coronakrisen. Många företag riskerar att gå i konkurs och i skrivande stund vittnar många bolag och branscher om en stor oro. Arbetsförmedlingens statistik visar att de mest berörda branscherna lokalt är hotell/konferens, industri/tillverkning/verkstad, transport, restaurang, handel och övrig service, lokalvård och kultur/media. Statistiken visar även branscher med stora arbetskraftsbehov, vilka är vård och omsorg, lager, sjukhusstöd, livsmedelshandel och matkasseleverantörer samt gröna näringar.

Perspektiv och frågor som har lyfts fram

Dialoger med näringslivsföreträdare lyfter fortsatt behovet av att stimulera innovation och tillväxt och ett gott företagsklimat. Här lyfts också att hela länets näringsliv behöver synas och stimuleras – från Uppsalas kluster inom life-science, clean-tech och ICT, till exempelvis stark och modern industrisektor i länets norra delar. Från tätortens koncentrerad till landsbygdens mer utspridda småföretagande, gröna näringar och starka entreprenörskultur.

Stor tilltro ställs till näringslivets förmåga att bidra med lösningar på samhällsutmaningarna, som både är akuta och komplexa. Här har Uppsala en unik position med två starka lärosäten, där samproduktion av kunskap mellan forskning och näringsliv skapar en gynnsam grogrund för framväxt av nya hållbara företag och lösningsorienterade erbjudanden för globala marknader. Sådan så kallad kunskapsdriven innovation och tillväxt bygger på mobilisering av näringsliv, forskning, utbildning och offentlig beslutsfattning inom regionspecifika styrkeområden där länet har särskilt goda förutsättningar.

Flera satsningar har gjorts för att ta tillvara potential och som bör fortsätta. Inom ramen för länets utvecklingsagenda mobiliseras aktörer kring styrkeområden som avancerad produktion och material, gröna näringar med fokus på livsmedel, energi- och miljö genom bl.a. satsningar på STUNS Energi och Green Innovation Park samt life-science, där uppbyggnaden av en testmiljö för utveckling av biologiska läkemedel vid Testacenter, med stöd av regeringen. Satsningar pågår vidare för att stärka Tech-branschen i länet och att attrahera talanger genom en mer professionell mottagningskapacitet. Inom besöksnäringen har länet tagit ett stort kliv framåt i samverkan och

⁵⁹ Länsstyrelsen Uppsala län (2018). ÄT UPPsala län – Handlingsplan för hållbar livsmedelsproduktion.

affärsutveckling, bland annat genom stöd från Tillväxtverket och programmet hållbar produktutveckling.

Näringslivet i Uppsala län växer starkt, med många nystartade företag och en snabb ökning av antalet sysselsatta. Rankningar visar att Uppsala är en av Europas mest innovativa regioner. I länet finns flera världsledande företag och branscher. Länets näringsliv står även sig starkt i jämförelse med övriga riket och Länet har en stark tillväxt inom alla branscher.

GEM-Rapporten visar också att entreprenörsviljan är starkast i Uppsala sett till hela landet, samt att Uppsala är ett av de län som är kunskapsintensivt med en betydande andel högteknologisk industri och potential för teknikbaserat nyföretagande.

Målkopplingar

Globala mål ur Agenda 2030

Mål 8 handlar om att verka för varaktig, inkluderande och hållbar ekonomisk tillväxt. Mål 2 behandlar tryggad livsmedelsförsörjning och ett hållbart jordbruk.

Målsättningar och inriktning på EU-nivå

Hållbar tillväxt är ett av EU:s främsta mål. Fokus ligger på små och medelstora företag vilka utgör 99 % av alla företag i EU. Flera åtgärdsprogram har antagits i syfte att öka små och medelstora företags konkurrenskraft genom forskning och innovation samt att förbättra deras tillgång till finansiering. Europa 2020 är EU:s gemensamma strategi för tillväxt och sysselsättning. Strategin har tre övergripande prioriteringar: smart tillväxt, hållbar tillväxt och tillväxt för alla.

Kopplade nationella mål

Europa 2020 är EU:s gemensamma strategi för tillväxt och Sveriges nationella reformprogram för 2018 är främst baserat på regeringens förslag till åtgärder och reformambitioner. Reformprogrammen återspeglar även de övergripande prioriteringarna för den ekonomiska politiken i EU som Europeiska rådets ställde sig bakom i mars 2018: Ökade investeringar för att främja den ekonomiska återhämtningen och öka långsiktig tillväxt; strukturreformer för inkluderande tillväxt, konvergens mot högre levnadsstandard och konkurrenskraft; samt ansvarsfull finanspolitik för att främja hållbarhet och konvergens.

Nationellt är flera strategier och finansieringsverktyg kopplat till att förverkliga uppsatta mål såsom Nationella innovationsstrategin, Exportstrategin, Livsmedelsstrategin, Strategi för hållbar regional tillväxt och attraktionskraft, Strategi för hållbar besöksnäring samt EU:s strukturfonder och Landsbygdsprogram m.fl.

Mål och åtaganden i nuvarande RUS

Mål om att öka antalet globalt konkurrenskraftiga innovativa företag samt nystartade företag i länet. Åtaganden om att koppla samman konkurrenskraftiga företag och branscher och om att skapa ett gott företagsklimat, stödja fler företag att bli internationellt verksamma samt kring att underlätta för nya etableringar och investeringar. Därtill finns åtaganden om att utveckla samspelet mellan länets alla delar och utveckla destinationer för en stärkt och hållbar besöksnäring.

Mål om ökat produktionsvärdet från jordbruk- och trädgårdssektorn och särskilt från ekologiska livsmedel samt åtagande om att säkra en långsiktigt hållbar livsmedelsförsörjning.

Jämlika förutsättningar och inkludering

Jämlika förutsättningar och inkludering handlar i grunden om demokrati och mänskliga rättigheter. Det är också ett centralt perspektiv i förhållande till länets förutsättningar att vara en region för alla. Att motverka socialt och ekonomiskt utanförskap är av stor vikt för en god hälsa hos länets invånare. I en region för alla ska hela Uppsala län präglas av ett gott samhällsklimat som är öppet och inkluderande, med hög tillit och stark demokrati.

Läget i länet

Ekonomisk jämlikhet och fattigdom

Det finns inte några givna kriterier en person ska uppfylla för att betraktas som fattig, eller någon entydig definition av hur fattigdom och ekonomisk utsatthet ska mätas. Vedertagna och definierade begrepp som brukar användas är *absolut* och *relativ fattigdom*. Absolut fattigdom definieras internationellt av bland andra Världsbanken som en inkomst som understiger två amerikanska dollar. I Sverige fyller dock detta mått ingen funktion eftersom i princip alla har inkomster som överstiger den globala fattigdomsgränsen. Låg inkomststandard, som är ett absolut mått, används istället i Sverige för att klassa hushåll med låga inkomster. Måttet beskriver hur väl hushållets inkomster räcker för att betala nödvändiga omkostnader som boende, hemförsäkring, barnomsorg, lokala resor och så vidare. Låg inkomststandard innebär att inkomsterna inte räcker för att betala för dessa levnadsomkostnader. I Sverige är det 6 procent av befolkningen som har låg inkomststandard.⁶⁰

I länder med hög levnadsstandard, liksom Sverige, är det vanligt att använda relativa mått för att beskriva människors ekonomiska situation. Ekonomisk standard definieras då i relation till omgivningen och resten av samhället.

Relativ fattigdom är alltså ett mått på inkomstjämlighet, och definieras som att ha en inkomst som understiger 60 procent av rikets medianinkomst. För Uppsala län ligger denna andel på 20,5 procent år 2018⁶¹. Det är ökning med 1,5 procent sedan 2017. Vad gäller riket var andelen 21 procent år 2018.

Ginikoefficienten är ett annat mått på jämlikhet. Koefficienten har ett värde mellan noll (0) och hundra procent (1) där 0 innebär att alla individer har exakt lika stora tillgångar (det vill säga total jämlikhet) medan 1 innebär att en enstaka individ har samtliga tillgångar (total ojämlikhet). Måttet bygger på sammanräknad förvärvsinkomst. Uppsala län har en Ginikoefficient på 0,415 (år 2018), vilket kan jämföras med rikets 0,407⁶². Det innebär att den ekonomiska ojämlikheten är något större i Uppsala län än för riket i stort.

Tillit och förtroende

Ett mål i nuvarande RUS är att tilliten bland länets invånare ska öka till 2020. Ett öppet samhällsklimat och en hög tillit är grundläggande för att skapa trygga och attraktiva samhällen, ger motståndskraft mot sociala påfrestningar och motverkar utanförskap.

⁶⁰ SCB (2017). Att mäta fattigdom. <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2017/Att-mata-fattigdom/> [Hämtad 20-03-26]

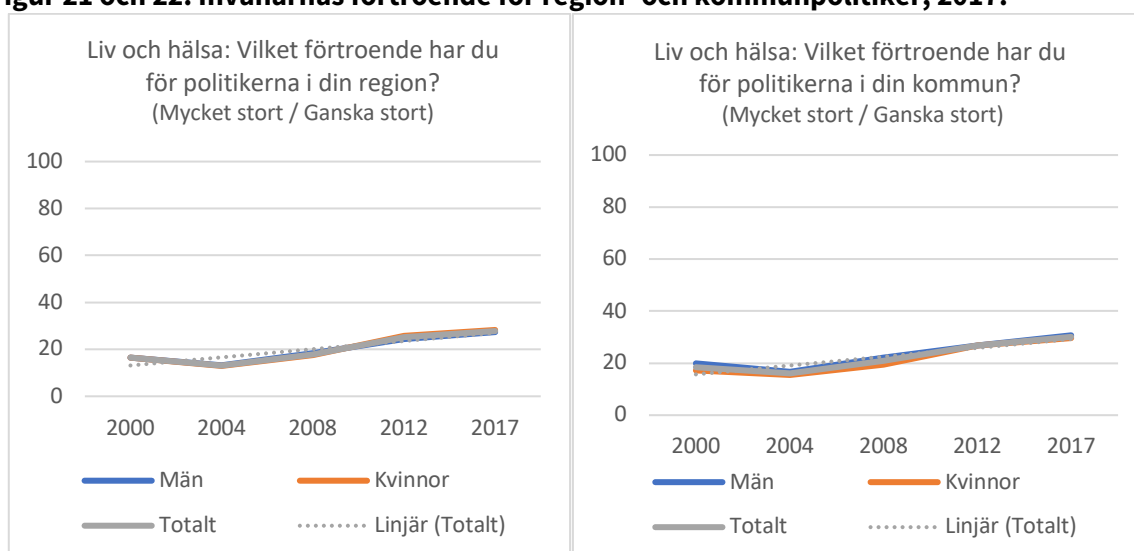
⁶¹ Kolada.

⁶² Ibid.

I länet svarar 76 procent av den vuxna befolkningen att de tycker att man i allmänhet kan lita på de flesta människor. Personer med eftergymnasial utbildning har störst tillit till andra människor och de som har grundskola som högsta utbildningsnivå lägst tillit (84 procent jämfört med 70 procent). Nära varannan person med kort utbildning uppger att de har svårt att lita på sina medmänniskor och samma andel gäller för personer som är födda utanför Europa. Av utrikes födda personer i Uppsala län är det ca 62 procent som anger att man kan lita på de flesta människor, jämfört med ca 79 procent för personer födda i Sverige. Skillnader i tillit är även påtagliga mellan kommuner med olika socioekonomisk struktur. När man frågar om tilliten till de som bor i närområdet, är siffran betydligt högre, ca 93 procent.⁶³ Bland unga i länet är tilliten väsentligt lägre, varav endast 54 procent svarar att de tycker att man i allmänhet kan lita på de flesta människor.⁶⁴

Förtroendet för folkvalda politiker ligger på relativt låga nivåer, nationellt och i Uppsala län. En positiv trend kan emellertid skönjas. Högst förtroende finns för våra förtroendevalda i riksdagen, som fyra av tio invånare har förtroende för. Figuren nedan visar förtroendet för region- och kommunpolitiker i länet.

Figur 21 och 22: Invånarnas förtroende för region- och kommunpolitiker, 2017.⁶⁵

Delaktighet och valdeltagande

Det finns tydliga skillnader i valdeltagande mellan olika befolkningsgrupper. Enligt SCB:s valundersökning är andelen röstande betydligt lägre bland ensamstående, personer med lägre utbildningsnivå, låginkomsttagare, arbetare, arbetslösa och personer utanför arbetsmarknaden samt unga och utrikes födda. Det finns även en skillnad mellan könen, kvinnor röstar i något högre grad än män.⁶⁶

Sedan 2002 råder en positiv trend både i länet och riket vad gäller valdeltagande till kommunfullmäktige. Uppsala län har ett högre deltagande än riket i stort, 86 procent i länet

⁶³ Region Uppsala (2017). Befolkningsundersökningen *Liv och hälsa 2017*.

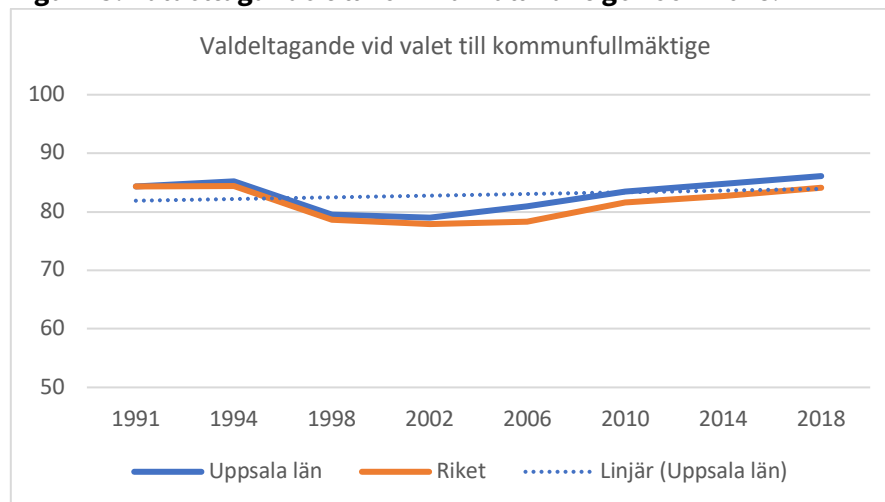
⁶⁴ Region Uppsala (2017). Befolkningsundersökningen *Liv och hälsa ung 2019*.

⁶⁵ Region Uppsala (2017). Befolkningsundersökningen *Liv och hälsa 2017*.

⁶⁶ SCB (2012). *Högre och mer jämlikt valdeltagande*. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/demokrati/allmanna-val/allmanna-val-valdeltagandeundersokningen/pong/statistiknyhet/allmanna-val-valdeltagandeundersokningen-2010/> [Hämtad 2019-10-31]

respektive 84 procent, sannolikt på grund av sin demografiska profil. Valdeltagandet varierar mellan kommunerna, varav Heby har lägst valdeltagande och Knivsta högst.

Figur 23: Valdeltagande till kommunfullmäktige 1992-2018.⁶⁷

Upplevd trygghet

De allra flesta unga känner sig alltid eller oftast trygga. Det finns emellertid skillnader mellan könen, ålder och kommun. Trenden är negativ, framförallt vad gäller ute på stan eller i centrum.⁶⁸

Även hos den vuxna befolkningen är trenden negativ och det finns skillnader mellan könen, ålder och kommun. Fyra av tio kvinnor och en av tio män har ibland eller ofta av rädsla avstått från att gå ut ensam.⁶⁹

Kulturvanor

Ett rikt och inkluderande kultur- och föreningsliv bidrar till social samvaro och ger invånarna möjlighet till livskvalitet livet igenom. En rapport från Myndigheten för kulturanalys visar att kulturdeltagandet är fortsatt högt i den svenska befolkningen. Det finns skillnader mellan olika grupper i samhället, samt geografiska skillnader. Utbildning och inkomst har starka samband med kulturvanor. Även ålder, kön, upplevd hälsa och livstillfredsställelse har betydelse. Kvinnor är generellt sett mer aktiva än män och yngre är generellt sett mer kulturaktiva än äldre, men det är beroende av kulturaktivitet. Lägre självupplevd hälsa och lägre livstillfredsställelse verkar ha samband med lägre kulturdeltagande inom alla olika områden.⁷⁰

Kulturutbudet är rikt och varierat i Uppsala län. I länet finns institutionsteatrar, orkesterinstitutioner och flera museer. Varje kommun har välbesökta bibliotek. Vidare har Uppsala län en föreningsaktiv befolkning. Vanligast är medlemskap i fackförening, idrottsförening och bostadsförening.⁷¹

⁶⁷ SCB.

⁶⁸ Region Uppsala (2019). Befolkningsundersökningen *Liv och hälsa ung 2019*.

⁶⁹ Region Uppsala (2017). Befolkningsundersökningen *Liv och hälsa 2017*.

⁷⁰ Myndigheten för kulturanalys (2019). *Kulturvanor i Sverige 1989-2018*. <https://kulturanalys.se/wp-content/uploads/2019/07/kulturvanor-i-sverige-1989-2018-2.pdf> [Hämtad 2019-09-05]

⁷¹ Regionfakta. <http://www.regionfakta.com/uppsala-lan/kultur-och-fritid/> [Hämtad 20-03-26]

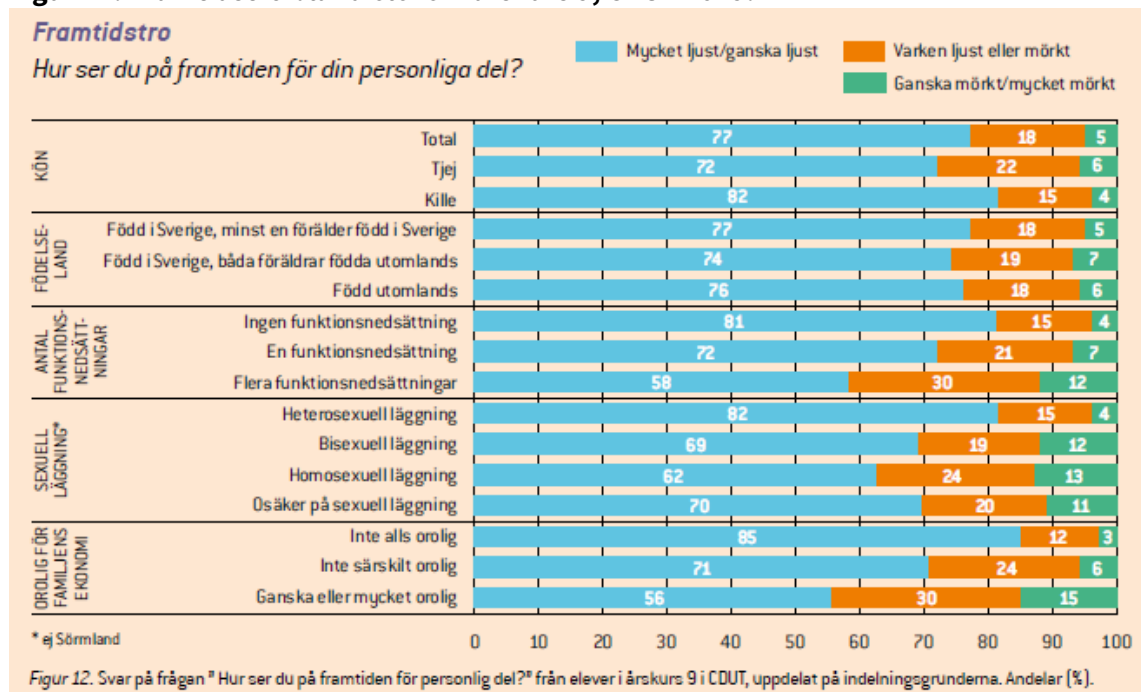
Framtidstro

En god framtidstro är av stor vikt både för individen och för samhället. Region Uppsalas befolkningsundersökningar *Liv och hälsa 2017* och *Liv och hälsa ung 2019* visar att cirka 8 av 10 vuxna och unga har en positiv tro på framtiden för personlig del. Det finns dock skillnader mellan grupper.

Figur 24 illustrerar skillnader mellan grupper för elever i årskurs 9. Notera att statistiken är på CDUT-nivå⁷², och inte endast anger Uppsala läns ungdomar.

Vi kan se att en ljus framtidstro är vanligare bland pojkar, unga utan någon funktionsnedsättning, heterosexuella och unga som inte alls är oroliga för sin familjs ekonomi. Att ha flera funktionsnedsättningar och att vara mycket orolig för sin familjs ekonomi verkar ha störst negativ inverkan på ungas framtidstro.

Figur 24: Framtidstro bland elever i årskurs 9, CDUT 2019.⁷³

Sammanfattning

Den relativa fattigdomen i länet har ökat något men ligger under andelen för riket i stort. Den ekonomiska ojämlikheten är något större i Uppsala län än för riket. Majoriteten av länets invånare har en ljus framtidstro och tillit till andra människor, men skillnaderna är påtagliga mellan kommuner och grupper. Det finns vidare tydliga skillnader i valdeltagande mellan olika grupper, samtidigt som både valdeltagandet och förtroendet för region- och kommunpolitiker ökar. Den upplevda tryggheten har minskat både hos den vuxna befolkningen och bland ungdomar.

⁷² CDUT är ett samarbete mellan Region Uppsala, Region Sörmland, Region Västmanland samt Region Örebro.

⁷³ CDUT 2019. *Mår alla bra? Ojämlikhet i hälsa i nionde klass.*

Perspektiv och frågor som har lyfts fram

Ökande klyftor, social inkludering och integration har varit ett genomgripande tema vid flera samtal kring utmaningar och möjligheter i länet. I dialoger med civilsamhällesorganisationer har det handlat om arbete, bostad och språk men också om kultur och att möta alla människor på lika villkor. Den sociala inkluderingen ses som viktig för framtidsstro och hälsa, samt för social sammanhållning och samhällets motståndskraft.

Kultur och bildning kan bidra till öppna mötesplatser. Hälften av länets kommuner har skapat nya kulturhus/rum för kultur under de senaste åren.

Målkopplingar

Globala mål ur Agenda 2030

Mål 1, 5 och 10 handlar om minskad ekonomisk fattigdom och ojämlikhet men handlar också om frihet, inflytande, delaktighet och jämställdhet genom social, ekonomisk och politisk inkludering. Mål 10 och 16 behandlar grundläggande rättigheter och ett lyhört och representativt beslutsfattande.

Målsättningar och inriktning på EU-nivå

Europa 2020-strategin har mål om att främja social delaktighet, framför allt genom fattigdomsminskning, genom att sträva efter att åtminstone 20 miljoner människor ska komma ur en situation där de riskerar att drabbas av fattigdom och social utestängning. Jämställdhet mellan kvinnor och män är en av EU:s värdegrunder. Kampen mot fattigdom och social utestängning är en viktig politisk prioritering för EU.

Mål och åtaganden i nuvarande RUS

Jämställdhet och ökad jämlikhet i förutsättningar och hälsa är en utgångspunkt för den regionala utvecklingsstrategin. Sociala skillnader ska minska och bidra till ett stabilare och tåligare samhälle. Mål finns kring minskade skillnader i hälsa och tillit. Åtaganden finns om att ge förutsättningar för öppna och inkluderande mötesplatser.

Aktuella prioriteringar i länet

Rådet för social hållbarhet har *Hälsa, trygghet och goda livsvillkor i socioekonomiskt utsatta områden* som ett prioriterat område.

Hälsa och välbefinnande

God hälsa och välbefinnande är en grundläggande förutsättning för människors möjlighet att nå sin fulla potential och bidra till samhällets utveckling. Människors hälsa påverkas av ekonomiska, ekologiska och sociala faktorer.

Följande kapitel presenterar nuläget kopplat till hälsa och välbefinnande hos länets invånare. En god hälsa och välbefinnande är centrala aspekter i en region för alla och en förutsättning för att kunna leva ett gott liv.

Läget i länet

Den nationella *Kommissionen för jämlik hälsa* menar att hälsa uppkommer inom sju centrala livsområden: det tidiga livet; kompetenser, kunskaper och utbildning; arbete, arbetsförhållanden och arbetsmiljö; inkomster och försörjningsmöjligheter; boende och närmiljö; levnadsvanor samt kontroll, inflytande och delaktighet.

Region Uppsala har i uppdrag att kartlägga och förmedla kunskap om hälsoläget i regionen och hälsans bestämningsfaktorer. Kunskaperna kommer främst från registerdata, nationella undersökningar samt befolkningsundersökningarna *Liv och hälsa* och *Liv och hälsa ung*.

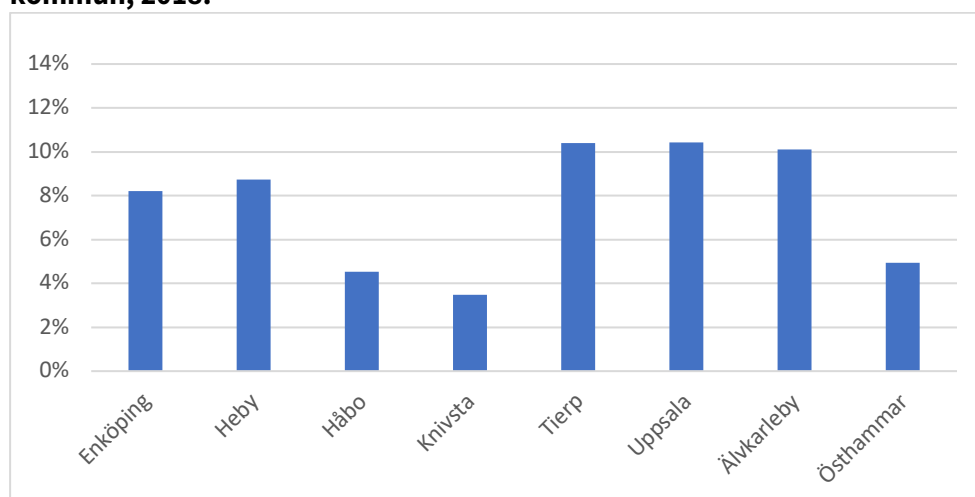
Här presenteras siffror för hälsa och välmående på ett övergripande plan, samt statistik inom områdena det tidiga livet samt levnadsvanor. Om inte annan referens anges så kommer statistiken från Region Uppsalas befolknings-undersökningar *Liv och hälsa 2017* samt *Liv och hälsa ung 2019*.

Det tidiga livet

Trygga och goda uppväxtvillkor är avgörande för barns och ungdomars hälsa och för folkhälsan på lång sikt. Familjeförhållanden, skolförhållanden och fritidsförhållanden är viktiga bestämningsfaktorer för barns hälsa. Barn som lever i familjer med långvarigt socialbidragsberoende har sämre hälsa än barn i genomsnitt. Uppföljning av barns och ungas hälsa över tid och faktorer som påverkar hälsan är därmed viktiga instrument för att främja hälsa och förebygga ohälsa i länet.

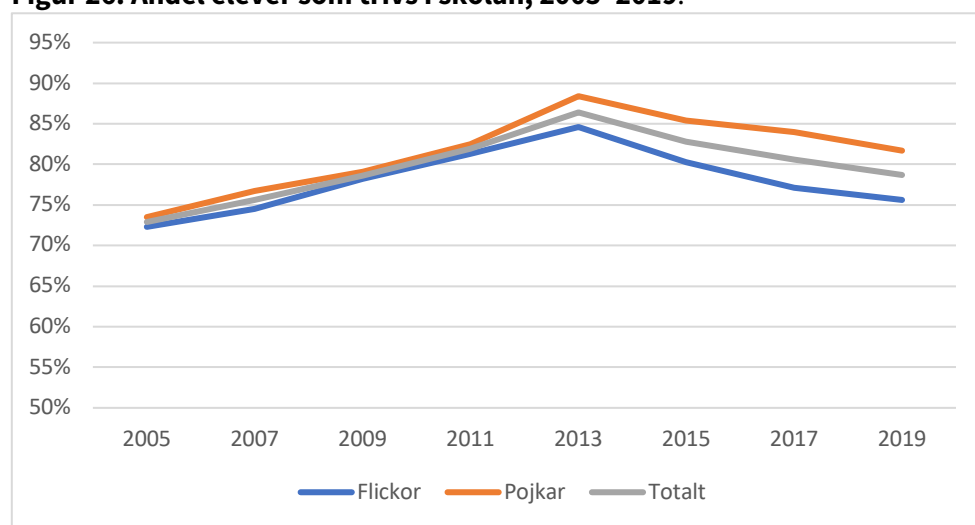
År 2018 levde 9 procent av länets barn i ekonomiskt utsatta hushåll. Det finns skillnader mellan länets kommuner. Lägst andel barn som lever i ekonomiskt utsatta hushåll återfinns i Knivsta. Störst andel bor i Uppsala och Tierp.

Figur 25: Andel invånare 0–19 år i ekonomiskt utsatta hushåll uppdelat på kommun, 2018.⁷⁴

Andelen ungdomar i Uppsala län som trivs i skolan minskar. Figur 26 nedan visar ett tydligt trendbrott år 2013. På frågan hur man trivs i skolan ökade andelen elever som svarade att de mår bra eller mycket bra fram till 2013, för att därefter sjunka. Skillnaderna har även ökat mellan pojkar och flickor. Vad som bidragit till trendbrottet, om det är kopplat till faktorer i skolan eller faktorer runt omkring, vet man inte säkert. Potentiella förklaringar som lyfts utifrån dessa resultat är en kombination av både inre och yttre faktorer: reformen av betygssystemet 2011 och att sociala medier blev allt vanligare runt samma tid.

Figur 26: Andel elever som trivs i skolan, 2005–2019.⁷⁵

Levnadsvanor: tobak och alkohol

Under senare år har det varit en positiv utveckling för både unga och vuxna vad gäller alkohol och tobak. Allt fler unga säger sig inte röka eller dricka alkohol, och hos den vuxna befolkningen har andelen rökare halverats sedan 2000. Även andelen riskkonsumenter av alkohol har minskat något.

⁷⁴ Kolada.

⁷⁵ Region Uppsala (2019). Befolkningsundersökningen *Liv och hälsa ung* 2019.

Levnadsvanor: fysisk aktivitet och matvanor

Som fysisk aktivitet räknas både fysisk träning och vardagsaktiviteter såsom promenader, cykling och trädgårdsarbete. Två av tre vuxna, oavsett kön, når den nationellt rekommenderade nivån för fysisk aktivitet. Andelen skiljer sig inte mellan män och kvinnor. Bland unga gäller att knappt hälften är tillräckligt fysiskt aktiva. Det är fler killar än tjejer som rör sig tillräckligt, och färre hos de som är utanför Sverige än de som är födda i landet.

Det är vanligare med låg fysisk aktivitet på fritiden bland personer med sämre socioekonomiska förutsättningar samt bland personer med funktionsnedsättning. Detsamma gäller ohälsosamma matvanor som är en av de största riskfaktorerna för ohälsa. Endast 8 procent av kvinnorna och 5 procent av männen i länet når den nationella rekommendationen för goda matvanor om frukt eller grönsaker. Det är inga större skillnader mellan olika åldersgrupper.

Sexuell och reproduktiv hälsa

Gonorré ökar i länet, både kvinnor och män smittas. Längre har huvudsakligen gruppen män som har sex med män (MSM) varit de som smittas, nu ökar smittan i huvudsak bland kvinnor. Fler smittas utomlands. Antalet smittade med klamydia har legat mellan 1200 och 1500 per år och de senaste åren har tendensen varit nedåtgående. Syfilis förekommer i fortsatt låg utsträckning i länet, i huvudsak är det män som smittas. Hiv har i huvudsak överförts heterosexuellt och fördelningen mellan könen har sett olika ut, en majoritet har smittats utomlands. Antalet nya fall av HIV har varierat mellan 8 och 27 under den senaste tioårsperioden.

Hälsa och välbefinnande – övergripande indikatorer

Medellivslängden har en positiv trend för båda könen i länet såväl som riket. Medellivslängden för kvinnor i Uppsala län är 84,7 år (2018). Män i länet lever i genomsnitt 81 år. Gapet mellan könen minskade fram till perioden 2008–2012 men är därefter på samma nivåer.⁷⁶

Sjukpenningtalet⁷⁷ har ökat från 2010 till 2016. Ökningen gällde båda könen men betydligt mer för kvinnorna då gapet blev störst 2016. 2017 vände trenden neråt och gapet stabiliserades. Skillnaderna mellan könen är fortfarande betydande. 2019 uppgick sjukpenningtalet till 12,5 för kvinnor respektive 6,5 för män.

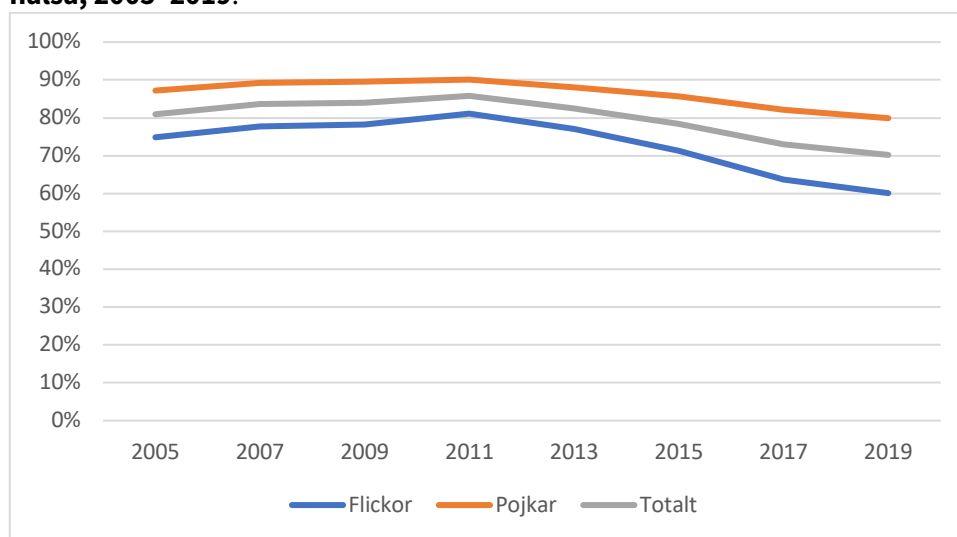
Ett av målen i RUS är att den **självskattade hälsan** ska öka och skillnader mellan grupper ska minska. Det finns skillnader vad gäller den självskattade hälsan⁷⁸ i länet, mellan kommuner och mellan befolkningsgrupper. Det gäller såväl hos unga som hos den vuxna befolkningen. För den vuxna befolkningen är det tre av fyra invånare som anger att de mår bra. Här är trenden ganska stabil. För unga är det 70 procent som svarar att de mår bra. För unga syns en tydligt negativ trend och skillnaden mellan könen ökar, varav flickor i minst utsträckning uppger att de mår bra. 2019 bestod skillnaden i 20 procentenheter. Figur 27 illustrerar utvecklingen av självskattad hälsa bland unga.

⁷⁶ Kolada.

⁷⁷ Sjukpenningtalet är antal utbetalda dagar med sjukpenning, arbetsskadesjukpenning eller rehabiliteringspenning, per registrerad försäkrad i åldrarna 16–64 år. Till registrerade försäkrade räknas den som bor eller arbetar i Sverige. Alla dagar är omräknade till "heldagar", t.ex. två dagar med halv ersättning blir en heldag. Dagar med sjuklön från arbetsgivare ingår inte i sjukpenningtalet.

⁷⁸ Självskattad hälsa baseras på frågan "Hur mår du i allmänhet?" och bedöms täcka in psykisk såväl som fysisk hälsa. Andelen med god självskattad hälsa innefattar de som svarat att de mår ganska bra eller mycket bra.

Figur 27: Andelen unga i åk 7, 9 och åk 2 på gymnasiet med god självskattad hälsa, 2005–2019.⁷⁹

Den psykiska hälsan är grunden för vårt välbefinnande, vår hälsa och vår funktionsförmåga. Psykisk hälsa används ofta som ett paraplybegrepp som omfattar både god (positiv) psykisk hälsa och psykisk ohälsa. Begreppet kan vara svårt att förklara men kortfattat handlar det om hur vi mår och trivs med livet.

I Region Uppsalas *Liv och hälsa ung 2019* finns frågebatterier som kan mäta psykisk hälsa såväl som psykisk ohälsa. En analys gällande den psykiska hälsan och ohälsan bland unga i länet som gjordes av Region Uppsala 2019 visar att den psykiska hälsan är ojämlik och att det finns betydande skillnader mellan grupper. Resultaten visar att symptom på psykisk hälsa och ohälsa varierar utifrån kön, om man är född i Sverige eller utomlands, funktionsnedsättning, socioekonomiska förhållanden och sexuell läggning. Socioekonomiska förhållanden har ett särskilt starkt samband med psykisk hälsa och ohälsa där unga som är oroliga för sin familjs ekonomi mår flera gånger sämre än unga som inte alls är oroliga för familjens ekonomi.⁸⁰

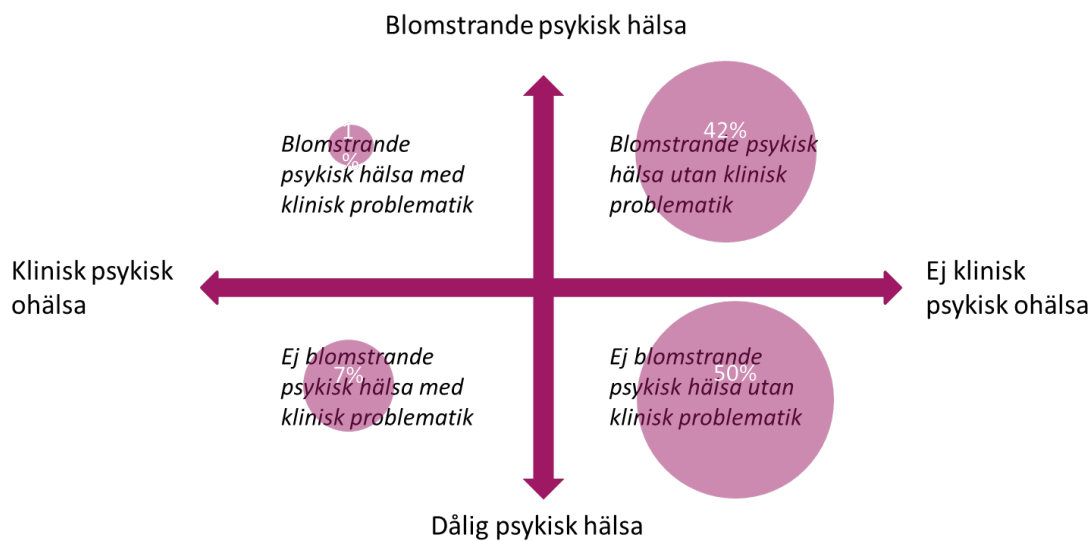
Figur 28 nedan är en dimensionsanalys av psykisk ohälsa⁸¹ och psykisk hälsa⁸² hos unga i Uppsala län. Den illustrerar att den största andelen unga, 50 procent, inte har några betydande problem vad gäller psykisk ohälsa men ändå inte har ett särskilt högt välbefinnande.

⁷⁹ Region Uppsala (2019). Befolkningsundersökningen *Liv och hälsa ung 2019*.

⁸⁰ Region Uppsala (2019). *Psykisk hälsa och ohälsa bland unga i Uppsala län*. Rapport.

⁸¹ Med psykisk ohälsa menas här känslomässiga besvär, uppförandeproblem, hyperaktivitet/koncentrationssvårigheter och problem med kamratrelationer. Detta mäts med SDQ – ett frågebatteri för att mäta psykisk ohälsa bland barn och unga, en metod som används både som stöd för kliniska bedömningar och i forskning i Sverige och internationellt.

⁸² Psykisk hälsa har mätts med MHC, ett bedömningsinstrument som mäter psykisk hälsa genom att identifiera symptom på positiva känslor och ett välfungerande liv.

Figur 28: Dimensionsanalys psykisk hälsa respektive ohälsa.⁸³

Sammanfattning

Folkhälsan i länet är överlag god. Tre av fyra länsinvånare skattar sin hälsa som bra, medellivslängden ökar och allt färre röker och dricker alkohol. Hälsan är dock ojämlig och varierar mellan länets kommuner och grupper av människor. En oroväckande utveckling är att länets ungdomar mår allt sämre och trivs sämre i skolan. Det är en utveckling vi behöver motverka. Att främja en jämlik hälsa har inte bara ett egenvärde. Det finns stora vinster, både mänskligt och ekonomiskt, med att så tidigt som möjligt identifiera och behandla fysisk och psykisk ohälsa hos barn, unga och vuxna.

Hur den pågående pandemin med covid-19 kommer att påverka folkhälsan i länet är för tidigt att säga. Analyser av tänkbara folkhälsokonsekvenser av coronakrisen på kort sikt och på lång sikt pågår nationellt och i länet. Det finns en stor risk att omfattande sociala restriktioner, individuella ekonomiska effekter och samhällsekonomiska effekter kommer påverka invånarnas hälsa, levnadsvanor och livsvillkor. Med de ekonomiska konsekvenserna som uppstår i samband med covid-19 finns en ökad risk för att skillnader i hälsa mellan olika grupper blir större. Folkhälsomyndigheten lyfter vikten av att följa hälsoutvecklingen för att förebygga ohälsa och hälsoskillnader till följd av till exempel arbetslöshet och ekonomisk utsatthet.⁸⁴

Perspektiv och frågor som har lyfts fram

Aktualitetsprövningen bekräftar i stort att detta innehåll är fortsatt relevant. I dialoger med sakkunniga har det framkommit att i en revidering av RUS behöver komplettering och ytterligare fokus ligga på vikten av att bygga och utveckla hälsofrämjande samhällen och miljöer, vilka underlättar fysisk aktivitet och goda levnadsvanor i vardagen och där det finns trygga, inkluderande

⁸³ Region Uppsala (2019). *Psykisk hälsa och ohälsa bland unga i Uppsala län*. Rapport.

⁸⁴Folkhälsomyndigheten (2020). *En god hälsa överlag men skillnader mellan grupper*. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2020/mars/en-god-halsa-overlag-men-skillnader-mellan-grupper/> [Hämtad 20-04-08]

och attraktiva mötesplatser. Det finns ett ökat fokus på hur ett samhälle genom detta kan stärka barn och ungas psykiska hälsa och därigenom förebygga ohälsa.

Hälso- och sjukvården presterar på många sätt bra. Behandlingsresultaten för många sjukdomstillstånd är mycket goda i en internationell jämförelse. Samtidigt har vi stora utmaningar. Antalet äldre kommer att fortsätta öka samtidigt som kraven på hälso- och sjukvården ökar. Den medicinska och medicintekniska utvecklingen kräver finansiering. Ojämlig hälsa är en utmaning, med sämre förutsättningar i vissa grupper samt för vissa stads- och länsdelar. Pressen på välfärdssystemen är stor samtidigt som möjligheterna till resursförstärkning är begränsat. Som en följd är trycket på effektivisering en ständigt aktuell fråga.

Samtidigt som invånarnas vårdbehov ökar har tillgängligheten, inte minst inom sjukhusvården, försämrats de senaste åren. Det har medfört långa väntetider och brist på vårdplatser inom vissa områden. Den största anledningen till detta är den medarbetarbrist som finns inom vården och en pressad ekonomisk situation. Här är Akademiska sjukhuset hårt drabbat men bristen på personal påverkar även andra delar av hälso- och sjukvården och omsorgen.

Den psykiska ohälsan har försämrats under senare år. Det belastar välfärdssystemen och påverkar förutsättningarna för utveckling i länet. Sedan 2014 är psykiatriska diagnoser den vanligaste orsaken till sjukskrivning.

Målkopplingar

Globala mål ur Agenda 2030

Mål 3 handlar om att säkerställa hälsosamma liv och främja välbefinnande för alla i alla åldrar.

Målsättningar och inriktning på EU-nivå

Hälsopolitiken har fått ökad betydelse i EU och många av unionens mål är kopplade till medborgarnas hälsa och välbefinnande. Lissabonfördraget fastslog att ”en hög hälsoskyddsnivå för människor ska säkerställas vid utformning och genomförande av all unionspolitik och alla unionsåtgärder”. Medlemsstaterna fortsätter att ha huvudansvaret men exempel på EU-initiativ är hälsostrategin ”Hälsa för tillväxt” och Folkhälsoprogrammet.

Kopplade nationella mål

Det övergripande nationella målet för folkhälsopolitiken är att skapa samhällseliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation. För att uppnå det övergripande arbetet ska insatser ske inom åtta målområden: det tidiga livet; kompetenser, kunskaper och utbildning; arbete, arbetsförhållanden och arbetsmiljö; inkomster och försörjningsmöjligheter; boende och närmiljö; levnadsvanor samt kontroll, inflytande och delaktighet.

Mål och åtaganden i nuvarande RUS

Mål om god och jämlik hälsa. Åtaganden om att ge alla barn och unga en bra start i livet, samt om utbildning och sysselsättning. Även åtagande om att främja hälsosamma och hållbara levnadsvanor och säkerställa en hälso- och sjukvård och omsorg av hög kvalitet.

Aktuella prioriteringar i länet

Rådet för social hållbarhet har *Hälsa, trygghet och goda livsvillkor i socioekonomiskt utsatta områden* som ett prioriterat område.

Forskning, innovation och nyskapande

De rådande och kommande samhällsutmaningar som vårt län och världen står inför skapar behov av nyskapande och kreativitet. Behovet av utmaningsdriven innovation är ett genomgående tema i Agenda 2030 och grundläggande för att klara de globala målen.

Detta avsnitt lyfter områden som är centrala i relation till länets vision om att vara en nyskapande region med internationell lyskraft. En nyskapande region innebär ett Uppsala län som är internationellt erkänt för en utmanings- och kunskapsdriven utveckling och hållbar tillväxt.

Läget i länet

Forskning, utveckling och innovationer

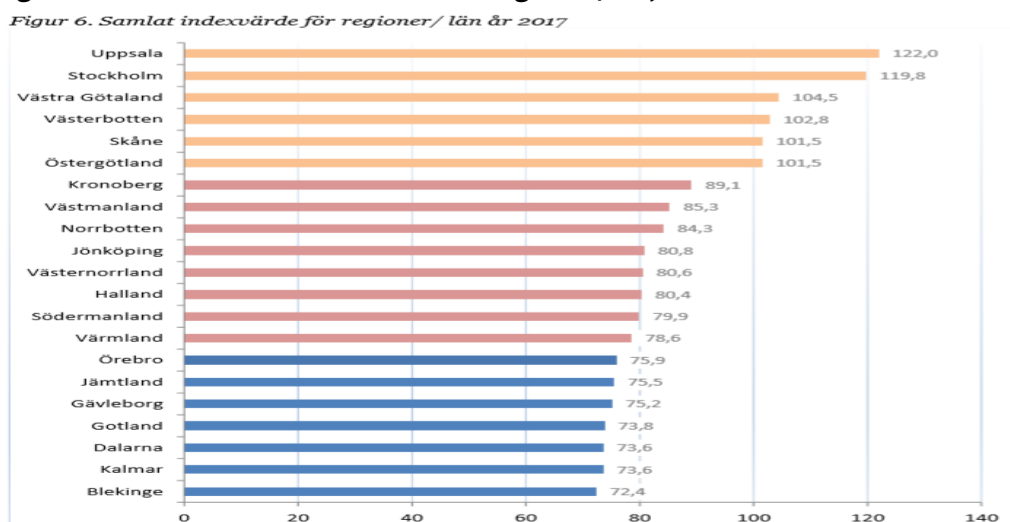
Uppsala län är tillsammans med Stockholms län, Östergötlands län och Västra Götalands län de län där FoU-investeringarna är störst per invånare. Uppsala län sticker ut i jämförelsen. De övriga länen med stora FoU-investeringar har en stor andel företags-FoU, medan det i Uppsala län är den offentliga FoU inom högskolorna som dominerar, där länets två stora universitet bedriver omfattande forskning. Företagens investeringar i forskning och utveckling i Uppsala län är ungefär lika stora som de i Dalarnas och Jönköpings län.

I princip all forskning och utveckling sker i Uppsala kommun, mer än 95 procent av de anställda inom branschen forskning och utveckling arbetar där. Knappt tjugo procent av de anställda arbetar inom bioteknik, medan övriga arbetar inom andra naturvetenskapliga och tekniska FoU-institutioner. Till detta kommer även en omfattande forskning inom samhällsvetenskap och humaniora på universiteten.

I två mätningar ser vi att Sverige och Uppsala län har en mycket bra position som innovationsmotor. Sverige har länge haft bra förutsättningar gällande innovationsklimat. 2019 är Sverige utpekad som främst i Europa i EU:s egna mätning, det så kallade European innovation scoreboard⁸⁵. I Reglabs innovationsindex från 2017 hamnar Uppsala län på första plats i Sverige, vilket illustreras i figuren nedan. Det samlade Indexvärdet speglar regionernas sammantagna grundförutsättningar, och marknads- och förnyelseförmågor.⁸⁶

⁸⁵European Innovation Scoreboard (2019). https://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_en [Hämtad 2019-11-01]

⁸⁶Reglab (2017). *Innovationsindex*. Tillgänglig: <http://www.reglab.se/wp-content/uploads/2018/02/Innovationsindex-2017.pdf> [Hämtad 2019-10-30]

Figur 29: Samlat innovationsindex för regioner/län, 2017.

Sammanfattning

Uppsala län är en nyskapande region med internationell lyskraft. Med två universitet i världsklass och högst innovationsindex i landet är nivån på forskning och utveckling mycket hög, och bidrar till att möta de stora samhällsutmaningarna. För att säkra och stärka positionen som en nyskapande region och samtidigt möta framtidens utmaningar behöver förutsättningarna för innovation och entreprenörskap ständigt ses över och förbättras.

Perspektiv och frågor som har lyfts fram

Agenda 2030 är en agenda för att förändra vår värld. Här deklareras behovet och beslutsamheten i att genom agendan ta de djärva och omdanande steg som omgående krävs för att föra in världen på en hållbar och motståndskraftig väg. Agenda 2030 ska integreras i RUS genom att bland annat säkerställa att RUS tas fram och genomförs i den anda av allvar och beslutsamhet som återfinns genom Agenda 2030 och göra förflyttning inom utvalda områden.

I aktualitetsprövningen har behovet framkommit av att denna utveckling för förflyttning i flera fall behöver vara transformativ – alltså kommer behöva omfatta större systemförändringar som kraftigt avviker från tidigare struktur, t.ex. genom ny teknologi, ändrade aktörsstrukturer, nya insatsresurser eller ändrade processer enskilt eller i kombination. Forskning, innovation och nyskapande kommer därför behövas inom bredden av politik- och sektorsområden, och vara samlad i större grad än idag, för en helhetssyn som kan dra nytta av synergieffekter och undvika allvarliga målkonflikter.

För att lyckas krävs satsningar och ett klimat för innovation men också en grundläggande förmåga och incitament för länets aktörer till omställning, samtidigt som drift och produktion ställer stora krav.

Målkopplingar

Globala mål ur Agenda 2030

I princip samtliga mål och övergripande för Agenda 2030 är ett grundläggande krav att lyckas vara innovativ och nyskapande för att göra den omställning som krävs och är möjlig. Forskning krävs och innovationer behöver vara såväl tekniska och industriella som organisatoriska och sociala.

Målsättningar och inriktning på EU-nivå

Europa 2020-strategin har som mål om att förbättra villkoren för forskning och utveckling, särskilt med syfte att höja de kombinerade offentliga och privata investeringarna inom denna sektor. Innovationspolitiken ligger i skärningspunkten mellan politiken för forskning och teknisk utveckling och industripolitiken, och har som mål att skapa gynnsammare villkor för marknadsföring av idéer.

Kopplade nationella mål

Mål om att offentliga och privata investeringarna i FoU ska uppgå till ungefär 4 procent av BNP år 2020.

Mål och åtaganden i nuvarande RUS

Mål om grad av privata och offentliga investeringar i FoU. Åtaganden om att utveckla det regionala innovationsområdet och om att hälso- och sjukvården och Akademiska sjukhuset regionala utvecklingskraft ska stärkas och Uppsala universitet och SLU:s ställning som globalt ledande lärosäten ska befastas. Åtagande även om utveckla en kulturregion med internationell lyskraft.

Aktuella prioriteringar i länet

Länet satsar och delfinansierar företag- och innovationsstödsystem som i sin tur stöttar länets innovationsprocessers olika faser. Arbete pågår för att ta fram en strategi för Smart specialisering som bedöms vara en förutsättning för att ta del av finansieringen i kommande strukturfondsperiod.